

3
IVSTI HENNINGII BÖHMERI IC.
POTENT. REG. BORVSS. CONS. INT. ET PROF. IUR.
ORD. IN FRIDERIC.

ORATIO SECVLARIS

DE

MERITIS
AVGVSTANAE
CONFESSIONIS
IN REM IURIDICAM
IN SOLENNI PROMOTIONE DOCTORALI

D. XXVI. IUN. MDCCXXX.

RECITATA

ACCESSIT

OB MATERIAE AFFINITATEM

DISSERTATIO INAUGVRALIS

DE

BENEFICIIS IURIS
AVGVSTANAE
CONFESSIONIS

D. XXIII. IUN. MDCCXXX.

IN AVDITORIO MAIORI

PVBICO EXAMINI SVBIECTA.

HALAE MAGDEBVRGICAE

APVD IOANNEM GRVNERTVM, ACADEM. ET SENAT. TYPOGR.

2

IVSTI HENNINGII BÖHMERI IC

POTENT. REG. BORVSS. CONS. INT. ET PROF. IUR.
ORD. IN FRIDERIC.

ORATIO SECUNDARIS

DE

MERITIS

AVGVSTANAE

CONFESSIONIS

IN REM IURIDICAM

IN SOLEMNI PROMOTIONE DOCTORALI

D. XXVI. IUN. MDCCXX.

RECITATA

NECESSA

OB MATERIAE AFFINITATEM

DISSECTATIO INANGULARIS

DE

BENEFICIIS IURIS

AVGVSTANAE

CONFESSIONIS

D. XXIII. IUN. MDCCXX.

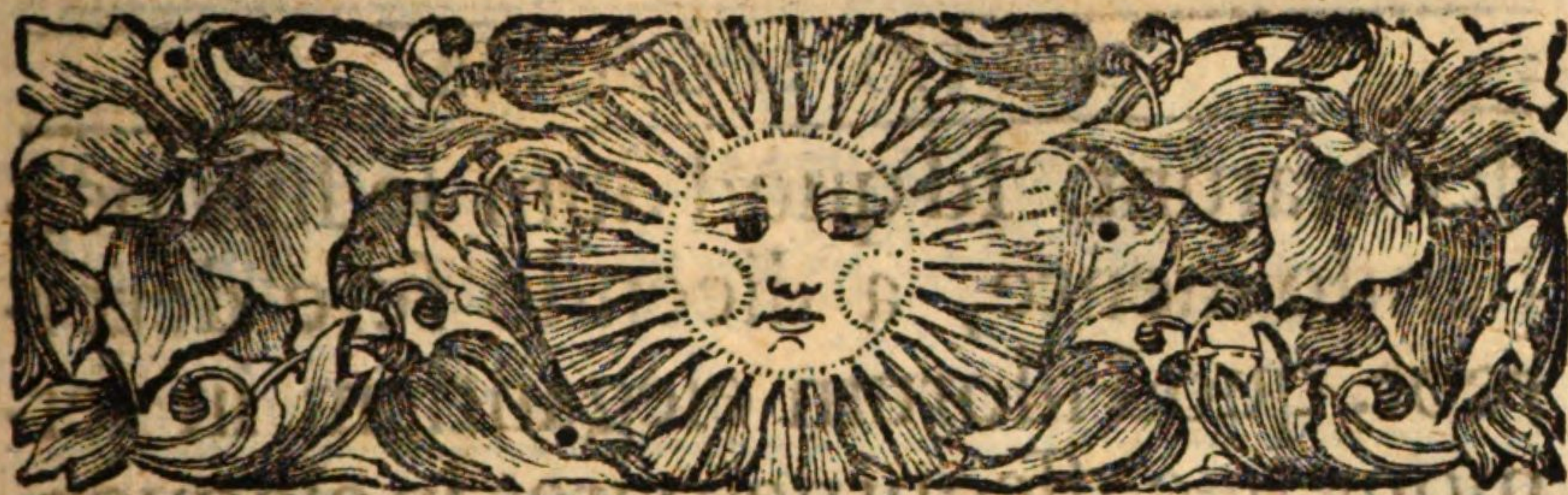
IN AUDITORIO MAIORI

PUBLICO EXAMINI SUBIECTA.

HALLAE MAGDEBURGICAE

ATQVE IOHANNEM GRÄNERTUM, ACADEM. ET SENAT. TYPOGR.

MAGNIFICE ET ILLVSTRIS
ACADEMIAE PRORECTOR
ATQVE
CANCELLARIE,
PATRES CONSCRIPTI,
AUDITORES OMNIUM ORDINVM
HONORATISSIMI.

Illum in hac cathedra publica iam
occupo locum, quem ante me ma-
gno orationis secularis flumine di-
fertissimi pariter ac eruditione instru-
ctissimi oratores (a) honestarunt atque
A de-

(a) Intelligo illustrem Cancellarium Dn. de LVDE-
WIG, de meritis potentissimi Regis Borussiae eiusque maiorum erga
rem euangelicam oratione seculari edifferentem, & Pro-Re-
ctorem magnificum, plur. reuerend. Dn. D. LANGIVM pari
facundia dogma praecipuum August. confessionis de *iustifi-
catione* enucleantem. Vtriusque sermones, non ita pridem
publicati sunt, quibus & codicillis regiis de d. 20 April. 1730,

decorarunt. Id quod dum sedula perpendo mente, a dicendo fere deterreor, quod illorum elegantiam in sermone nec assequi nec vires in eloquentia exæquare queam. Memoria præterea illius diei memorabilis & coelestis, quam hesternæ luce ritu sacro celebrauimus, hodie vero in hoc primario vrbis templo (b), more academiis con-

vt memoriam huius diei longe celeberrimi per *actus oratorios* digne recoleremus, iniungentibus, satis factum, & illud officium ab academia præstitum est, quod primario ad rem academiarum protestantium, in quibus Augustanæ confessionis dogmata panduntur, docentur, conseruantur, pertinere videbatur. Ipse *dies secularis* in sacris & gratulationibus publicis peragendis consumtus: sequens academiæ sacer fuit, cuius celebritati nouum incrementum duplici honorum academicorum collatione accessit. Inde factum, vt, postquam prælaudati duo oratores e cathedra discesserunt, ego pro ratione officii mei Decanalis illam ascenderem, prouinciamque mihi impositam explicarem.

(b) Conueniens omnino visum fuit, in primario vrbis templo & conspectu infinitæ multitudinis hoc nostræ pietatis edere documentum, tum vt desiderio plurimorum, quos auditorium Academicum capere haud potuisset, satisfaceret atque auditorum numerus ita cresceret, tum etiam vt hic actus eo solennior esset, illi conferendus, quem al-

consueto, deuote repetimus, tam præstabilis atque eximia (c) est, vt qui il-

A 2 lam

tero post *inaugurationem* huius Academiae die in eodem loco, præsentē ipso rege gloriosæ memoriæ academia exhibuit. Neque huiusmodi coitiones cœtusque respuit templorum sanctitas. Hæc tantum inimica est secularibus causis, præcavetque, *ne secularia placita in templis teneantur*, vt sanxit concil. Eborac. de anno 1367. c. 1. & GREGORIUS X. in c. 2. de immun. eccles. in 6. his edixit verbis: *cessent in locis illis vniuersitatum & societatum quarumlibet concilia, conciones, & publica parlamenta*. Enim vero tales conciones academicæ, etiam quæ honorum conferendorum causa fiunt, *ecclesiasticis æquiparantur*, atque etiam, iuxta Facultatis iuridicæ leges, more aliorum locorum, in ecclesiis recte celebrantur.

(c) Ea felicitas nobis contigit, quam nemo nostrum, hac luce fruendum, vidit, aut in posterum visurus est. Hoc encomio condecorabantur olim *ludi seculares*. Si quidem vrbe tota atque Italia præcones itabant, conuocatum omnes ad ludos, quos nec visuri postmodum forent: ita scilicet interuallum præteritæ futuræque celebritatis supra omnem esse hominum ætatem significantes, vt ait HERODIANVS lib. III. c. 8. §. 17. Plenior est formula quam habet SVETON in Claud. c. XXI. d. 4. referens præconem more solenni inuitasse populum ad ludos, *quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset*. Neque vero hanc ob causam duntaxat dies hic secularis ceteris præferendus, sed imprimis ob singulare beneficium DEI, quo ante duo secula plenior lux Euangelii per Augustanam confessionem Cæsari prælectam exhibitamque patefacta est, celebrandus atque gratissima memoria recondendus est. Eo lætior nobis apparuit, quo maioribus contradictionibus & sollicitudinibus ante duo secu-

lam terſo eloquio reſcolere eiusque be-
neſicia diuinitus in nos effuſa referre
atque enarrare (d) vellet, non tantum
dicendi

la oppletus erat. Plerique inter ſpem & metum, inter
lacrymas gemitusque eum transigebant, calamitates instan-
tes ob aſſertam veritatem diuinam præuidentes, quas ta-
men robore diuino muniti ſuperarunt maiores, atque ef-
fecerunt, vt poſteri hodie eundem in *pace & letitia* tutiſſi-
me transigere poſſent. Neque etiam ante ſeculum hilari-
tate eadem peractus eſt, bello illo tricennali Germaniam
infeſtante, atque edicto Ferdinando rem euangelicam
vbique laceſſente atque ſollicitante.

(d) Quod LVTHERVS eo tempore, quo Auguſtana
comitia celebrata ſunt, dixiſſe, fenestrisque atque parieti-
bus inſcripiſſe fertur videlicet: *non moriar, ſed viuam, &*
narrabo opera Domini, teſte SELNECCERO in *vita Lutheri* p. 200.
merito noſtrum hodie fecimus, atque *enarrauimus opera*
Domini, tanto celebriora, quo feliciorem inter immenſa
obſtacula habuerunt exitum. Electores & principes re-
citationem Auguſtanæ confeſſionis publicam deſideran-
tes, hoc argumento inter alia coram throno Cæſareo uſi
fuerunt, *quod hæc res non modo ad nominis ſui autoritatem &*
famam, fortunas omnes, ſanguinem & vitam, verum etiam ad
animæ diſpendium aut ſalutem æternam ſpectet pertineatque, refe-
rente COELESTINO tom. I. H. A. C. f. 133. Verſantur ante
omnium oculos communia illa præiudicia, quibus eo
præſertim tempore, vt de hodierno nihil dicam, infectæ
erant, ex iuris canonici edictis, plerorumque mentes: in
ſupremo infamiæ gradu eos eſſe poſitos, qui a fide Roma-
na, a ſubiectione pontificis eiusque legibus deſciſcerent:

dicendi grauitate & copia multum
valere, sed etiam tempus diuturnum

A 3

in

tales igne ferroque persequendos non audiendos: nulla defensione dignos, qui notorio in facinore versantur, nec illud eiurare volunt, quod maioribus, veritatis diuinæ assertoribus, obiectum. Inde tot motus, consilia, coitiones, quibus præcauere voluerunt hostes veritatis, ne Cæsari statibusque publice prælegeretur formula nostræ fidei, quam vel vnico hoc momento, in quo arcem causæ suæ constituebant, conculcari posse credebant, quod formulis opinionibusque curiæ Romanæ contradiceret, & a communi vsu viuendi in religione deuiaret. Sed flexit diuinum numen cor Cæsaris sapientissimi, ac machinationes hostium contriuit, vt hoc die seculari, cuius memoriam recolimus, formula confessionis nostræ Germanico idiomate expressa in præsentia Cæsaris statuumque & sic publice recitata fuerit, *cum incredibili protestantium gaudio, qui hoc facto triumphum doctrinæ suæ egisse sibi persuadebant, vt ait MAIMBURGIUS in histor. Lutheran. lib. 2. sect. 29.* Per ironiam quidem hæc scripsisse eum, palam est, euentus tamen docuit, verum fuisse hoc vaticinium, quoniam hucusque contra eius doctrinam præualere non potuerunt aduersariorum molimina, quin potius *illa præualuit contra inferorum portas, vt, finita recitatione, PONTANVS prædixit, teste COEDESTINO cit. l. fol. 190.* Denique ipse LVTHERVS in literis ad electorem Saxonie scriptis hanc recitationem confessionis ita celebrat: *aduersarii præclare se rem gessisse existimant, quod conciones per interdictum Cæsareæ maiestatis intermitti curarunt; sed non vident miseri, per confessionem scriptam Cæsari exhibitam plus prædicatum & latius propagatam esse hanc veritatem, quam fortasse decem concionatores facere potuissent.*

in hac causa consumere deberet. Vtriusque vero defectu laboro, qui non tantum angustissimis temporis cancellis inclusus (e) dicenda coarctare cogor, sed etiam eas eloquentiæ divitias opesque non possideo, quas talis causa iure suo desiderat. Enim vero in celebritate tam notabilis diei, æternis condecorandi laudibus (f), præstat ali-

(e) Oratoribus prælaudatis dandum erat tempus conueniens, quo beneficia diuina hoc die seculari nobis exhibita plene & sufficienter referre possent. Mihi pauxillum temporis supererat, ut vix tangere ea licuerit, quæ nunc notis plenioribus sunt dilatanda atque exornanda,

(f) Quem admodum, nec sine ratione, extollit SPALATINVS in *annal. Luth. ex edit. CYPRIANI p. 134.* quod hoc die illud opus confectum, quod antea vix auditum, vel factum legimus. Adeo mundus fascinatus erat auctoritate papæ & cleri, ut his contradicere, eorumque ausibus resistere, opus inane frustraneumque videretur. Prævidebant pericula protestantes imminencia, & quam difficile iis esset, πρὸς κέντρον λακτίζειν; sed fide in Deum solidati, spre- tis quibuscunque obstaculis, in publicum prodibant, persuasissimum habentes, verbum Dei in æternum mansurum esse. De fide tunc quidem primario agebatur, quia vero præterea pontificis & episcoporum imperio dicam scribere illudque impugnare conabantur protestantes, facile

aliquid, quam nihil dicere: occasione data atque oblata vti, quam eam abii- cere. Hoc etiam mihi, Decanimunere in Facultate iuridica fungenti, dictum legemque imponere puto, vt officii mei memor lætitiā huius diei etiam in præmiis elargiendis, quæ quidem Academiae thesauro ex munificentia imperiali & regia inclusa sunt, explicem atque illustrem, more antiquo
vſus,

præuidebant plerique, hac iactura ecclesiam Romanam magis angī tangique, quam sola reformatione *morum & fidei*. Nihilominus tam æqui protestantes erant, vt hunc offensionis lapidem deseruissent, si modo reformationem fidei & morum obtinere potuissent, ceu SECKENDORFF in *histor. Luther. lib. II. sect. 31. §. 68.* ipsis rerum argumentis ostendit. Verum nulla salus speranda, quam diu dominatum agnoscebant sacrum, quo facile tam salubriter constituta & ex verbo Dei hausta, eludi & euerti posse rebantur. Iacta semel erat alea fiducia in Deum, adeoque rum- penda illa durissima vincula, quibus veritas oppressa, & tenebræ inductæ sunt. Scena vero ita mutata, noua ipsam iurisprudentiam tandem, licet paulo serius, etiam lux affulſit, eamque mirifice reformauit, vt paulo post videbi- mus.

vsus, qui festiuitatem dierum liberali munerum datione celebrarunt (g).

Antequam vero id legitime fieri possit, vestigia quidem maiorum calcabo in euoluendo quodam argumento, ad quod me temporis ratio vocat, sed quia breuiloquentem iam me ipsum tempus facit, binis tantum verbis indicabo, quæ de *meritis Augustanæ confessionis in rem iuridicam* (h) amplis-

(g) Hæc munerum missio anniuerfaria in *saturnali-
bus* imprimis vsitata & tam sollennis erat, vt tutoribus etiam integrum esset, ex facultatibus pupillorum parentibus cognatisque *solennia munera* mittere teste PAVLO in *l. 12. §. 3. de admin. & peric. tutor.* Moris huius facit mentionem SVETONIUS in *August. c. 75. n. 2. Saturnalibus & si quando alias libuisset, modo munera diuidebant, vestem aurum & argentum.*

(h) Paradoxus forsan hoc argumentum adscribendum illis videtur, qui in Augustana confessione tantum de *fide & doctrina salutis æternæ* agi asserunt. Præterea conditoribus huius formulæ haud propositum fuit, iurisprudentiæ nouum accendere lumen, aut næuos eiusdem inueteratos indicare & eradicare, ad quod opus non Theologorum sed Ictorum ministerio opus fuisset. Hi vero longe in omnia alia eo tempore ibant, de iurisprudentia reformanda parum solliciti. Magis impediebant, quam

amplissimo sermone proferri atque dici debuissent ac potuissent, id quod ut gratia

promouebant emendationem eius, iuris canonici placita summa cura propugnantes, & pro eius obseruantia vsuque forensi adeo pugnantes, vt LVTHERI facto, qui ius canonicum rogo imposuerat, offensi essent. Et tamen negari non poterat, ius canonicum omnes partes iuris corrupisse, vt parum sani in eo superesset. Iuris naturæ & gentium doctrinæ scholasticorum clericorumque commentis, in curia Romana dominantibus, infectæ & depravatæ erant, quæ cum detegeret GROTIUS, adeo offensam huius curiæ incurrebat, vt opus eius immortale *libris prohibitis*, cum summa eruditorum indignatione, accensere-
tur. Iuris *publici* fere nullum caput erat, quod per *decretales*, in iure canonico collectas, ad spuria sua & intolerabilia principia non reuocauerat pontifex. Edixerat, per coronationem & vnctionem pontificalem transferri demum maiestatem: suum esse, reges appellare: electionem imperatorum in discordia factam ad suam cognitionem & decisionem pertinere: se examinare electos, vtrum idonei essent, quod ad se pertineret manuum impositio: vicariatum tempore interregni sui iuris esse: se demum dispensante posse eligi regem Romanorum viuentis Cæsaris, prout acta electionis WENCESLAI *apud Leibnit. in Mantiss. dipl. 50.* docent: electores suo beneficio acceptum ferre debere ius eligendi cæsarem: se non tantum in spiritualibus, sed etiam temporalibus supremum dominum esse: sui arbitrii esse, imperatores regesque folio deicere, regna transferre, subditosque a vinculo obsequii liberare,

gratia atque venia vestra, Auditores, fiat, est quod a vobis omnibus precibus contendo.

Dictu.

& quæ sunt alia portenta, quibus scatet ius canonicum. *Ius feudale* pariter his quisquiliis, quibus ius canonicum abundat, laborabat, iuxta quas pontifici ius erat, vasallorum nexum soluendi, & dominium directum legitimis possessoribus interuertendi. Omne vasallagium intelligi volebat, *se excepto*, & omnem fidem vasalliticam cessare, si legitimis dominis cum pontifice res esset. In *iure ecclesiastico* vero infinita corruptionum documenta apparebant, utpote quod vnice salutem & integritatem *ecclesiæ*, tanquam *supremam legem* quidem pro scopo habebat, sed simul constabat, sub appellatione *ecclesiæ* indigitari *hierarchiam* & *clerum dominantem*, ut quod eius rationibus conueniret, *salutem ecclesiæ* constitueret, ex quo principio quævis eius tradita, rem iuridicam admodum destruentia, promanarunt. Ne dicam de tot aliis articulis iuris, quæ apertissime cum Augustana confessione pugnant. Denique *ius priuatum* tum *patrium* tum *Romanum* ex principiis iuris canonici spuris insignem cladem accepit, ut vel *specula duo iuris Saxonici & Sueuici* testantur, in quibus vbique immixta, quæ *ius canonicum* corripit, quæ tamen incaute usu forensi retenta sunt ex prætenfa pietate huius iuris. Illud vero intolerabile visum, quod fora ecclesiastica quasunque iudicum secularium sententias sub suam censuram reuocare possent sub *prætextu peccati* per remedium *denunciationis evangelicæ*, quo ipso omne ius priuatum subuersum, effectumque, ut quæuis iudicata effectu suo carerent, quamuis huic remedio *ICti* protestantes diutius, quam

Dicturo de *meritis Aug. confess. in rem christianam & civilem* (i) talis causa

par erat, inhæserint. Hæc vbi considero, fateri cogor, reformationem iurisprudentiæ æque admodum necessariam fuisse, quod suo tempore LVTHERVVS quidem animadvertit, sed a ICTis, in solo iure Romano & canonico sese pascentibus, id obtinere non potuit. Generatim tom. II. Ien. lat. fol. 334. de iure canonico ita iudicat: *quod si in illis (libris iuris canonici) etiam aliquid boni inesset, quod de decretis fateri cogor, totum tamen eo detortum est, ut noceat, & papam in sua antichristiana & impia tyrannide confirmet.* Res adeo nota est, ut vltiori demonstratione non indigeat. Quo magis ergo rebus fidei moribusque repurgandis prospectum est *Augustana confessione*, eo magis studuerunt ICTi, iuris canonici vsum forensem continuare, quo tamen res fidei moresque admodum deprauati erant, ut vel nulla vel admodum rara Augustanæ confessionis merita, in rem iuridicam extare videantur. Ita quidem rationes subducendæ essent, nisi tandem, licet paulo serius, ICTi quasi e somno excitati & eo adducti fuissent, ut labem hanc a se absterfissent, & ad rectiora animum applicuissent, id quod, si causa confessionis Augustanæ succubuisse, nunquam impetrare potuissent, ut paulo post indicandum erit.

(i) Vtrumque coniungo; quamvis enim *principaliter* rei christianæ medicina allata sit per Augustanam formulam, in *art.* tamen XVI. & XXVIII. semina & fundamenta iacta sunt, ex quibus pedetentim res *civiles & politice*, ut audiunt, in meliorem statum restitutæ, & lento licet gradu, fundamenta iuris saniora iacta sunt. Materia omnis

sa offertur, in qua oratio nemini deesse potest, imo cumulum eorum tantum referenti vberima dicendorum
 feiges

corruptionis in hoc studio ex *episcopali* vsurpata *iurisdictione* & *imperio sacro* deriuanda est. Id agnouerunt peregre-
 gie primi reformatores aientes *art. XXVIII.* Von der Bt-
 schöffe Gewalt ist vor zeiten viel und mancherley geschrie-
 ben / und haben etliche ungeschicklich den Gewalt der
 Bischöffe und das weltliche Schwert unter einander ge-
 menget / und sind aus diesem unordentlichen Gemeng
 sehr grosse Kriege / Aufruhr und Empörung erfolgt/
 aus dem/ daß die Bischöffe im Schein ihres Gewalts/ der
 ihnen von Christo gegeben / nicht allein neue Gottes-
 Dienst angerichtet haben/ und mit Fürbehaltung etlicher
 Fälle/ und mit gewaltsamen Bann die Gewissen beschwe-
 ret/ sondern auch sich unterwunden / Kayser und Könige
 zu setzen und entsetzen ihres Gefallens/ welche Frevel auch
 lange Zeit hlebevor gelehrte und gottesfürchtige Leute in
 der Christenheit gestraffet haben / derhalben die unsern
 zu Trost der Gewissen gezwungen sind worden/ die Un-
 terschied der geistlichen auf weltlichen Gewalts/ Schwerts/
 und Regiments anzuzeigen/ und haben gelehret/ daß man
 beyde Regiment und Gewalt um Gottes Gebots willen
 mit aller Andacht ehren und wohl halten solle / als zwo
 höchste Wohlthaten Gottes auf Erden. His verbis ab-
 usus *imperii episcopalis* & *pontificalis* adumbrantur, ostendi-
 turque, (1) *episcopalem potestatem cum imperio ciuili con-*
fusam, hoc in illam transfusa: inde (2) *bella ciuilia orta:*
 (3) *episcopos, imprimis Romanos, excommunicatione suum*
imperium stabiliuisse & conscientias onerasse: (4) *reges*

seges sese sistit. Quæ vero tanta potest
est existere vbertas ingenii, quæ tanta
dicendi copia? quod tam diuinum at-
que incredibile orationis genus, quo
quisquam possit vniuersa in *rem chri-
stianam*

pro lubitu constituisse & deposuisse: (5) hunc abusum a
testibus veritatis a pluribus retro seculis notatum: (6) in-
de necesse fuisse, ostendere limites potestatis ecclesiasticæ
& secularis seu imperii ciuilis: (7) licet interim vtraque
potestas in numero beneficiorum diuinorum haberi de-
beat. Hæc præfationis loco a piis reformatoribus magna
moderatione adducuntur, quibus statim subiiciuntur
discrimina inter vtramque potestatem, in hoc consisten-
tia, quod potestas episcopalis mere *spiritualis* sit, sola verbi
diuini prædicatione & doctrina sese exferens, *externo im-
perio, iurisdictione, reipublicæ propria, & coactione* destituta,
ohne menschliche Gewalt/ vt paulo post in *cit. art.* additur.
Hoc ipso, quod Dei fuit, Deo: & quod Cæsaris, Cæsari
seu imperio ciuili est restitutum, id vero quod ab episco-
pis hætenus vsurpatum erat, illis denegatum optimo iure.
Suum cuique, id quod in dissertatione subiecta specialius
euici. Hisce principiis iacta sunt fundamenta sanioris
rectiorisque philosophiæ in iurisprudentia, parum ab in-
itio exulta formidine offendendi crabrones, & nimia iu-
ris canonici veneratione; sed tractu temporis magis ma-
gisque illustrata, roborata, atque ad infinitas egregiasque
conclusiones tracta, & ita manifesta facta sunt merita in
rem Christianam & ciuilem.

stianam & civilem promerita Augusta-
næ confessionis non dicam orando
complecti, sed percensere numeran-
do? Quia vero Theologorum potissi-
mum est, *merita eius in rem Christia-*
nam tradere, ego pro munere meo *me-*
rita eius in rem iuridicam delineabo
potius, quam depingam. Tam insignis
autem etiam horum vbertas est, vt per
omnes iuris partes sese effundat. Quam-
vis enim maiores nostri, decora & or-
namenta seculi sui, confessionem hanc,
celebritate refertissimam, componen-
do, tantum occupati fuerint in feci-
bus corruptionum abstergendis a ve-
ritatibus diuinis, de emendanda & in
melius reformanda iurisprudencia pa-
rum solliciti (k), ipsa tamen certa-
mina

(k) Quod hanc prouinciam ICTis relinquerent; illis
interim semitam iuxta monita sub lit. (i) ostenderent, qua
eundum esset in iurisprudenciæ emendatione, quam serio
optabat LVTHERVS, sed ICTi voto eius non respondebant

mina eruditorum de his fidei articu- lis

vbique, quod forsan plus iusto timidiore essent, aliisque præiudiciis, antea tactis, occæcati. Interim LVTHERVUS passim rectiora docuit, vt mirandum sit, pace ecclesiæ restituta, in his non substituisse Ictos. Sic quoad feriarum indictionem & ceremonias ritusque ecclesiæ hæc tradit satis probe in literis *ad Electorem Saxonie anno 1530.* apud Dn. CYPRIANVM in *histor. Aug. conf. in append. N. 37.* Darum die Fasten und Feyren/ so man sich erbaut/ können wir auch nicht weiter annehmen/ denn so ferne sie von weltlicher Obrigkeit als eine weltliche Ordnung gestellet wird/ denn das heist alles weltlich, was man mit Ceremonien schmückt als Kleider/ Gebehrde/ Fasten/ Feyren. Sintemahl solches Gott der Vernunft unterworffen und befohlen hat/ daß sie frey damit handeln mag. Gen. 2. Dennes ist irdisch Ding und ein Wesen auf Erden/ welches alles unter der Vernunft ist durch das Wort: *dominamini terræ.* Weill nun weltliche Obrigkeit solcher Vernunft höchste Werck ist/ kan sie hlerin schaffen und gebiethen. Censuit his verbis LVTHERVUS, *ius ferias indicendi & ceremonias præscribendi pertinere ad potestatem secularem magistratuum ciuiliū, & ab imperio ciuili, qua tali, dependere.* Longe remotus fuit ab eo principio, a Ictis postea excogitato, principes habere duplicem personam, *secularem & episcopalem,* eosque hoc vltimo respectu, seu, qua episcopos, ferias indicere, ceremonias præscribere, aliasque ordinationes ecclesiasticas ferre. Et tamen hoc principio adhuc imbutus fuit CARPZOVIVS cum plerisque Ictis sui temporis, vt docet in *iurisprud. eccl. lib. 1. def. 2. sqq.* Si vero hoc ius imperio ciuili, qua tali, cohæret, quid opus fuit, illud a *iure episcopali* arcessere, & hunc in finem tribuere principi

---

lis mota femina materiamque suppe-
dita-

---

personam & qualitatem clericalem, quo hoc ius rite exercere valeat. Ita quod negatum est episcopis per *Augustanam confessionem*, per indirectum ipsis restituerunt & asseruerunt Icti, mutatis tantum personis. Longe rectius rationes subduxit, viamque monstravit Ictis LVTHERVS, quae eundem ipsis fuisset in explicando ambitu *imperii civilis*, abolito iure episcopali, quo *imperio civili* nimium quantum detractum, & respublica in republica exstructa. Præterea hoc ius *indefinite* adscripsit LVTHERVS *der westlichen Obrigkeit*/ qua appellatione *primario* principes territorii, *secundario* vero magistratus subalterni veniebant, quibus cura politiæ ciuitatensis ab antiquo competebat. Hinc est, quod quia ab initio principes nonnulli paulo segniores essent in reformando religionis exercitio, vel usu supremorum suorum iurium, mediati & magistratus ciuitatum hanc curam ad se traherent, ordinationes ecclesiasticas conscriberent, & iurisdictionis ecclesiasticæ exercitium, a domino territorii derelictum & neglectum, sibi ut legitimo magistratui assererent. Sic quia ERICVS senior, dux Brunsvicensis, reformationem reformidabat, hæc a ciuitatibus principalibus veluti Luneburgo, Hannouera &c. passim suscepta, & anno 1533. speciatim Hannouerae, sacris Romanæ ecclesiæ eiectis, Augustanæ confessionis exercitium introductum per senatum nouiter a ciuibus lectum, ministerio D. VRBANI REGII, ordinatio ecclesiastica in usum ecclesiarum illius loci publicata, & ita cura sacrorum ad diuturnius tempus ab eo continuata. In Silesia, quod Regi Bohemiæ catholico subesset, *mediati domini* hincinde consistoria erexerunt, & sacrorum Aug. Conf. curam susceperunt, atque ad hunc usque diem continua-

ditarunt (1), quibus fordes, rem iuridicam

runt. Insulsa hæc visa sunt illis, qui thesin lubricam hanc vnice sequuntur: principes esse episcopos in suis territoriis: his inhærere *ius episcopale*, a nemine, quam a solo principe exercendum, & ne quidem communicabile. Id quidem facile largior, iurisdictionem ecclesiasticam, quam peruerse *episcopalem* vocant, ad *imperium ciuile* pertinere, vt etiam recte censuit LVTHERVS; sicuti vero hæc in *inferiores magistratus* deriuatur, ita nihil eo tempore impediit, quo minus magistratus, *superiori & inferiori iurisdictione* munitus, reformatione facta, hanc ad ecclesiastica extenderet, & in personam clericorum exerceret, more antiquo magistratuum, qui sub primis imperatoribus vixere.

De imperio in *conscientiam* non exercendo, & *libertate religionis* ita censuit in literis d. 6. Iul. 1530. ad Cardinalem ALBERTVM exaratis: *neminem ad fidem cogendum, nemo est, qui ignoret. Neque huius rei potestatem vel Cæsar vel pontifex habet, quin imo Deus ipse, qui supremus omnium est, nulli vnquam credendi necessitatem imposuit.* Si hoc sanioris iurisprudentiæ principium suum etiam fecissent Theologi & Icti, in tot doctrinas noxias de *persequendis hæreticis* non incidissent, nec quæstionem: *an pace religionis frui possent reformati?* formassent, multo minus cum CARPZOVIO in *iurispr. eccl. lib. II. def. 266.* tradidissent, eos ex prouinciis eiiciendos, quod principio ex LVTHERO adducto, & in Aug. confess. fundato repugnabat. Et infinitum foret, si colligere vellem saniora quæuis principia, occasione Aug. confess. a Luthero propugnata atque assumpta, sed parum a Ictis postmodum exulta.

(1) Ad hæc certamina ansam dederunt *persecutiones*,

dicam obscurantes, deleri atque abo-
leri

quibus sub autoritate Cæsaris & papæ affligebantur Aug. confess. addicti. Id potissimum eo agebatur tempore, ut per vim reducerentur ad iugum pontificis vel funditus delerentur atque eradicarentur. Sedulus erat *procurator fisci imperialis* in persequendis actionibus, contra reformationem hinc inde susceptam institutis. Camera facilis in decernendis *mandatis pœnalibus*, iisque exsequendis. Contra hæc se defendebant Aug. confess. addicti principes, sui que iuris esse religionis causam contendebant. Id primum caput in *Smalcaldico conuentu* fuit, ut a Cæsare impetrarent, quo hæ actiones fiscales in causa religionis abolerentur, & *libertas religionis* tot decretis conculcata restitueretur. Hac occasione de *potestate legitima* Cæsaris & de *limitibus*, quibus ea circumscripta esset, actum, quod LVTHERVS ipse censuisset, *resisti posse vi iniustæ ipsique Cæsari, potestatis suæ limites excedenti*, ut refert SECKENDORFF in *histor. Luther. lib. III. sect. 2. §. 4. n. 1.* Pariter & *iura statuum*, quibus sub his turbis grauior imminebat iactura non obstante capitulatione Carolina, in scenam producta, & eorum vis atque efficacia examinata. Ipsæ *tabulæ fœderis Smalcaldici* testes sunt, quæ fuerit sententia protestantium, libertatem & conscientiæ & iurium suorum territorialium propugnantium, quam oppugnabat Cæsar, & sic *limites potestatis suæ* excedebat. Asserebant: Da muß man nun auch recht verstehen das Vogt-Amt Kayserl. Majest. gegen der Christl. Kirche, daß sich dasselbe und ihre Kayserl. Maj. Gewalt wider Gottes Ordnung und Schrift nicht erstrecke. vid. HORTLEDER tom. I. de caus. B. G. p. 1129. Porro p. 1135. wir sind zwar Gott schuldig/ als Fürsten/ Grafen/ Herrn/ Städte und Magistraten, rechten Gottesdienst/

leri potuerunt. Parum alias profici
eius.

nach Gottes Wort und Befehl in unsern Obrigkeit
und Gebiethen/ zuörderst nach Gelegenheit iger Zeit
Umstände selbst aufzurichten. Wir sind auch vor Gott
schuldig/ unser Land/ Leuthe/ und Geboths-Verwandte
bey solchen warhafftigen und rechten Gottesdienst vor
äusserlicher Gewalt zu schützen und zuverthaldigen. Das
haben auch unsere Gelehrte und Theologen mit stattli-
chen Gründen der heil. Schrift und Christlichen Exem-
peln durch ihre offene Schreiben dermassen bewährt/ daß
ohne Noth ist/ alhier wider den von Braunschweig we-
ter davon zu melden. *Ipsa Camera imperii, quæ sacra-
rium iustitiæ esse debebat, limites potestatis suæ excede-
bat, & A. C. addictos quouis modo affligebat, vnde de
recusatione Camerae aliisque quæstionibus certamina orta,
quæ STRAVCHIVS in dissert. iur. publ. passim collegit recen-
suitque. Imprimis vero quæsitum: an laicis ius compe-
teret, ab errorum sordibus purgandi dogmata fidei? an co-
gnitio in causis fidei eis etiam esset communicata? Quod
negabant status catholici contra A. C. addictos apud HORT-
LEDERVM cit. l. p. 1186. sq. hi vero propugnabant. Hinc de
iudice legitimo in causis hisce: de conciliorum autoritate aliis-
que passim actum, & quamuis A. C. addicti nonnunquam
ad commune tribunal concilii vel generalis vel nationalis,
in quo causæ fidei controuersæ examini subiicerentur de-
ciderenturque, prouocarent, facile tamen animaduerte-
bant, se, si per maiora decisio formanda esset, superatum,
conscientiisque vim illatum iri. Quocirca recte censuerunt,
has causas suffragiorum prærogatiuam non admittere in
quibus non de fortunis facultatibusque priuatis, sed de*

eiusmodi eruditorum proeliis, vt quandoque veritatem magis lacerari quam con-

salute *singulorum* æterna agebatur. Inde vero nouæ lites: *utrum in causis fidei pluralitas votorum vincere posset?* Præterea oppressi a propriis territorii dominis, sacris ecclesiæ Romanæ addictis, sæpe protestantium principum *protectionem* implorabant, quæ causam nouæ concertationi dedit, quamuis hi, re maturius perpensa, ab illa facile abstinerent. Nota est etiam controuersia, quæ eo tempore erupit occasione *electionis regis Romanorum*, quatenus hæc viuentis cæsaris fieri posset, antequam electores in eius *necessitatem & utilitatem* sedulo inquisiuisent? ex quo capite elector Saxonie alique principes A. C. addicti acriter electionem FERDINANDI I. impugnarunt. Hæc & plura alia certamina excitarunt Ictos, vt paulo accuratius in veritatem principiorum iuris *sacri & publici* inquirerent, variosque hac occasione detegerent errores, quibus antehac plerorumque mentes obnubilatæ erant. Timidius tamen ab initio agebatur, &, quod status rerum turbidus & periculosus postulabat, id vnice intendebatur, vt Augustana confessio plena frueretur securitate & pace, & reformatio singulis statibus libera esset. Tandem etiam prorupit decantatum illud: *cuius est regio, eius est etiam religio*, quod principium vtrum catholicis an protestantibus ortum debeat, multis modis disputatum est, postquam prudentiores animaduenterunt, illud admodum libertati conscientiæ insidiari, & anam præbere ad persecutiones clericorum contra dissentientes quoscunque, implorato brachio seculari, exercendas. Inde vero nouæ lites de vero eius sensu, de limitibus potestatis publicæ circa refor-

consolidari, certum est (m); sed felicior

mationem sacrorum, & quæ sunt alia, quæ tamen admodum turbide minusque scite plerumque excussa sunt, quod plerique adhuc sanioris philosophiæ & iuris naturæ principis destituti essent.

(m) Id monstrant tot colloquiorum inter eruditos, & conciliorum euentus, vnde magis rixæ auctæ quam sedatæ. Iam suo tempore GREGORIUS NAZIANZENSIS idem obseruauit, censuitque, parum vtilitatis sperandum esse ex certaminibus publicis, maxime in conciliis institutis. Ego, inquit, in epist. 55. ad Procop. tom. I. oper. p. 814. si vera scribere oportet, hoc animo sum, vt omnem episcoporum conuentum fugiam: quoniam nullius concilii finem lætum & faustum vidi, nec quod depulsionem malorum potius quam accessionem & incrementum habuerit. Pertinaces enim contentiones & dominandi cupiditates (ac ne me quæso grauem & molestum existimes hæc scribentem) ne vllis quidem verbis explicari queunt: citiusque aliquis improbitatem arcessetur, dum aliis iudicem se præbet, quam vt aliorum improbitatem comprimat. Pariter IDEM in epist. 72. p. 829. de concertantium ingeniis turbulentis conqueritur scribitque: rursus episcopi coeunt, ac metuendum RVRVSVS est, ne nunc quoque pudore suffundamur, si hæc synodus parum lætum finem habuerit, quemadmodum & prius. Expressius adhuc in carmine 10. tom. II. p. 81. concertantium ingenia depingit:

Non ego cum gruibus nonanseribusque sedebo

In synodis, quæ se morte furente petunt.

Hic rixa, hic fera pugna, priusque abscondita probra

Quæ ferale odium parte ab vtraque parit.

Hæc si accurate perpendissent protestantes, non facile ad

licior horum certaminum exitus apparuit, quæ quasi e somno excitarunt clarissima maiorum ingenia, vt quæ ad huius confessionis lucem, qua illustrari posset, facerent, promptissimo studio conferrent. Etenim in *confessione Augustana* non tantum, quæ ad *fidem* pertinent, ex puræ & cœlestis veritatis regulis emendata, sed præterea quoque iura immensi illius imperii curiæ Romanæ, potestatisque episcopalis, limites officii sacri excedentis, optimo iure impugnata, atque in dubium vocata sunt (n). Hoc vero argumen-

concilii alicuius indictionem prouocassent, id quod si vel maxime *plena libertate* coactum fuisset, eundem tamen euentum, vt quæuis alia colloquia, habuisset, præsertim si prærogatiua votorum maioris partis defuisset. Neque enim sperandum erat, tale concilium obtineri potuisse, quale Hierosolymis fuisse, vulgo traditur, id quod in tanta animorum alienatione, rerumque perturbatione ne quidem concipi poterat. Quocirca de tali concilio protestantes cogitasse, asseri nequit.

(n) Id iam supra sub *lit. i.* tactum & plenius in ipso

mentum vnice scholis Theologicis
non erat concreditum: ICtorum et-
iam

art. XXVIII. Aug. Confess. expositum est. Fatendum tamen, magis Theologos in hoc grauissimo iuris articulo purgando occupatos quam ICtos fuisse, quos adhuc nimia *iuris canonici* veneratio captiuos tenebat, vt nil nisi *ius episcopale* & quæ ei cohærebant, in ore haberent, & doctrinam *Aug. Confess.* hoc modo admodum corrumpere. Et enim Augustana confessio episcoporum *imperium sacrum externum* conculcauerat, & potestatem eorum ad *legitimos limites* reduxerat, imperio autem ciuili ablata restituerat. Sed ICti, incautius agentes, *imperium episcopale* per indirectum restituerunt, & quæuis iuris canonici tradita de *iure episcopali*, de *iurisdictione ecclesiastica*, hisque cohærentia iura retinuerunt, & principibus *Aug. confess.* ad dictis applicuerunt. Quo ipso factum, vt, doctrina ipsa de *episcopali iure* retenta, mutatae tantum personæ fuerint, quamuis hoc modo per indirectum Augustanæ confessioni vis facta, quæ tale *ius episcopale* non agnoscit, sed abolendum censuit. Si principes in classem *episcoporum* transferimus: si illis vt *episcopis* iurisdictionem ecclesiasticam attribuimus, per indirectum fatemur, episcopis, *qua talibus*, hoc imperium sacrum proprium esse nec cohære re *potestati ciuili*. Ita vero in propria sæuimus viscera, & doctrinam *Aug. confess. art. XXVIII.* minus caute in dubium vocamus, quæ episcoporum officium ab hoc imperio arceret, illudque *imperio ciuili*, qua tali, restituit. Cauendum itaque est ICtis, ne propugnando legitimam principum potestatem per indirectum tela aduersariis suppedient, quibus nos petere queant.

iam postulabat cognitionem, censuram, examen, quod quamvis ab initio nimis frigide, imo remissius (o), quam
 par

(o) Imo etiam, prout modo dictum, imperite & incaute. Causas sub *lit. b.* supra exposui, quas facile prævidebat LVTHERVS, adeoque inde colligebat, iurisprudentiæ emendationem non facile a ICtis, admodum præiudicio autoritatis iuris canonici fascinatis, sperandam esse. Graue bellum *sponsalibus clandestinis*, sine parentum consensu initis, indixerat, a iure canonico licet probatis. Egerat apud electorem Saxoniae, vt publico edicto hæc doctrina perniciofa profligaretur. Nunc vero, scribit apud BRVCKNERVM in *decis. matrim. p. 139.* *serenissimus princeps noster, elector Saxoniae præcepto sancit, vt maledictum hoc & turpe ius papale non amplius valere nec obseruari debeat.* Aegre id tulisse ICtos Vitebergenses, IDEM in alia *epist. cit. l. p. 141.* prodit: *quamvis ICti nostri pro confirmatione sponsalium Casparis Beyeri vehementer pugnauerint, electori tamen mea sententia placuit, eam etiam publica autoritate confirmauit, vnde ICti grunniunt, & ringuntur instar porcorum, modo non disrumpantur.* Alibi ICtos vocat *intrinsecos hostes*, quod omnem iurium reformationem fastidirent, additque, *tales hostes plus nocere quam externos*, vt obseruaui *tom. III. iur. eccl. p. 1243. §. 7.* Neque tantum de hoc themate, sed de aliis iuris capitibus inter LVTHERVM & ICtos contentiones fuisse videntur, quod vel rescriptum electorale, *ad Pomeranum, Pontanum, & Melanchthonem d. 8. Ian. 1544.* emissum ostendit, in quo mandat elector, vt ICti, a talibus, si quæ stauissent *contra verbum Dei & Augustanam confessionem*, in posterum desisterent, teste SECKENDORFFIO in *histor. Lutheran.*

par erat, institutum fuit, tractu temporis tamen & maxime seculo iam elapso plurimorum Ictorum aperuit oculos (p), vt, quoniam de *legitimi imperii*

lib. 3. sect. 32. §. 126. n. 4. Experientia vero docuit, parum hac prouidentia profecisse LVTHERVUM, postquam Icti non desisterent, secundum scita papalia, maxime in causis matrimonialibus, ius dicere. Testis est MELCHIOR KLINGIVS, strenuus iuris canonici vindex Wittebergenfis, qui anno 1562. ad *lib. II. sexti decretalium* commentatus est, & de *causis matrimonialibus* tractatum edidit, nil nisi principia iuris canonici in his causis admissa fuisse. Inde in *præfat. & dedicat.* fatetur, *se in hoc scripto ius canonicum secutum esse, quod suo tempore in imperio Romano in concipiendis sententiis causarum matrimonialium usitatum fuerit.* Continuata proh dolor! hæc peruersa praxis ad tempora CARPZOVII, qui nil nisi papalia dogmata in *definitionibus suis* habet, cum quibus adhuc hodie sanioribus colluctandum. Ita vero tempore diutissimo impedita fuit *reformatio iurisprudentiæ*, quæ tamen æque necessaria, ac religionis, fuerat, donec tandem *seculo XVII.* illa quoque hinc inde tentata, & progressu temporis feliciori euentu peracta fuerit.

(p) Lites, quæ post *pacem religiosam* obortæ sunt, excitarunt plures, vt controuersias *iuris publici & sacri* iuxta principia *politica & rectæ rationis* examinarent, antiquitates euoluerent, & rectiora fundamenta substituerent. Seculo XVII. CONRINGIVS, fremente licet TABORE, infinitos errores castigauit, viamque Ictis monstrauit, qua in enodandis

perii finibus contendentes rationibus
 sæpe ieiunis & corruptis iuris (q) vte-
 rentur,

his controuersis eundum sit, quem præeuntem etiam ICti, post eius fata, secuti sunt. Plura *iuris publici & sacri* capita inde in melius restituta, & pacis Osnabrugensis tabulis firmata sunt. Post medium seculi XVII PVFENDORFFIVS, felicissimus *iuris naturæ* restaurator, florere cœpit, quod a ICtis parum antea excultum erat, sed eius ope reuiuixit. Ad *iuris publici* emendationem, sub nomine de MONZAMBANO, quoque animum applicuit, æque felici ausu. Adeo enim ICtorum sitim exacuit, vt doctrinarum eius veritatem trutinarent, & sic quotidie magis magisque in hoc studio proficerent. Denique ad alia paulisper iuris capita emendatio hæc penetrauit, vt iurisprudentia hodie fere in integrum restituta fuerit. Equidem ex his fatis concludere quis posset, feliciora hæc iurisprudentiæ auspicia non meritis *Augustanæ confessionis*, sed ingeniis eorum, qui repurgarunt rem iuridicam, attribuenda esse. Enim vero iam obseruavi, fundamenta in Aug. confessione iacta fuisse ad iurisprudentiæ reformationem, & LVTHERVVM admodum optasse, vt ICti doctrinas iuris pontificii incaute non sequerentur, sed eas examinarent, & iuxta tramitem *verbi diuini & rectæ rationis* de huiusmodi quæstionibus iudicaret. Voti sui demum post fata compos factus, per illos scilicet, qui, consilium eius secuti, solidiora fundamenta in iure *sacro & profano* collocarunt, & ita verum sensum *art. XXVIII. Aug. confess.* reduxerunt.

(q) Rursus accuso ICtos seculi XVI, qui nimis desides fuere in excolendo studio *iuris naturæ, & antiquitatum*, adeo, vt quæuis argumenta in controuersis obortis ex

rentur, rem quoque hanc ad se (r) pertinere,

iure Romano & canonico peterent, & ne quidem in doctrina *iuris publici* ab eis abstinerent. Nil eruditum credebatur, nisi quod per *leges Romanas & canones* roboratum, & flosculis glossatorum atque interpretum exornatum erat, unde tamen magis contagio antiqua corruptionum creuit. Adhuc seculo XVII REINKINGIVS vestigia prædecessorum pressit, & in tr. de *regim. secul. & eccles.* cum STEPHANI aliisque, qui de *iurisdictione* scripserunt, *iuris canonici & Romani* placita iis doctrinis explicandis applicuit, quæ ex solidioribus fontibus eruendæ erant. Sub his ieiunis periculosisque ratiociniis res Evangelicorum lubrico stabat loco, & forsan in deteriorem abiecta fuisset conditionem, nisi tandem vota LVTHERI in *Augustana confessione* partim, partim etiam aliis in scriptis edita, apud prudentiores locum inuenissent, eosque ab his ieiunis argumentandi rationibus ad solidiora argumenta euoluenda abduxisset.

(r) CONRINGIO, vtut medico, multum debere ICTOS negari nequit, qui potissimum inter omnes fontes veros aperuit, ex quibus sincerior veritas hauriri posset. Sed nec defuere ICTI, qui multum contulere ad iurisprudentiæ emendationem. Floruit circa finem seculi XVI RITTERSHVSIVS, & vsque ad annum 1613 vixit. Humaniora egregie coluit, linguisque variis, imprimis græcæ, adeo se dedit, vt non potuerit non vltra vulgus sapere, & auditores quoque suos ad lectionem patrum aliorumque antiquorum monumentorum trahere. STRAVCHII, ZIGLERI, SCHILTERI aliorumque merita in rem iuridicam omnibus nota sunt, quorum ardor huc directus fuit, vt, quæ ex præiudicio veteranorum, vnice iuri *canonico & ciuili* inhærentium,

tinere, sui que muneris esse arbitrarentur, principia limpidissima iurium euoluere, & abiectis veteranorum quisquiliis commentisque, non amplius riuulos impuros (s) confectari, fed

supereffent, ad rectiora principia reuocarentur, & ad cognitionem *historiae*, *doctrinae moralis*, & *iuris naturae*, iuris studio dediti deducerentur. Melior hinc iurisprudentiae status apparuit, & quotidie, maxime exeunte saeculo praecedente, novas accessiones fecit. Fatentur praeterea, etiam me tacente, plerique, per huius Academiae nouae erectionem purgatam esse iurisprudentiam a fecibus infinitorum errorum, & quod LVTHERVS, quodque compilatores Augustanae confessionis iam dudum exoptauerant, illos fontes in hac palaestra electos excultosque fuisse, qui vnice iurisprudentiae emendationi inferuire possent. Intelligo *sanioram philosophiam* a fece scholasticorum purgatam: *iuris naturae* doctrinam puriorem: *historiae* ciuilis & ecclesiasticae studia: *humaniorum literarum elegantiam*: *iuris Germanici* fere obliterati restitutionem: *antiquitatum Romanarum* sedulam euolutionem: cetera, quibus subsidiis *ius publicum*, *feudale*, *ecclesiasticum*, atque *priuatum* in integrum restitutum est. Quis vero crederet, hanc reformationem iurisprudentiae institui potuisse, si *reformatio religionis*, per Augustanam confessionem peracta, ex voto aduersariorum suppressa, & loco eius omnium rerum ignorantia, cuius tenebris antea mundus obductus erat, reducta fuisset?

(s) Tales erant Glossatorum infrunitae opiniones,

sed puriores fontes indagare. Hanc ob causam ante omnia *doctrinæ moralis & iuris naturæ* fundamenta saniora restituenda, & ab infinitis mendis, quibus ex scholasticorum somniis scatebant, purganda erant (t). Docendum ita-

quarum plaustra olim eam auctoritatem habebant, ut ab his recedere integrum esse non videretur. Quod *communi opinioni*, male cohærenti, aduersabatur, spurium & nullius momenti esse credebatur: illa vnice veritas iuris adstruebatur: sine illa ratio iuris languescebat: nil eruditum, nisi quod assensu interpretum infinitorum esset munitum, qui proinde coaceruandi, & magno numero allegandi erant. Ita vero iuris studium magis res *memoriæ* quam *iudicii* erat, ut in studioso iuris ferreum caput, auream crumenam, & plumbeum podicem desiderarent, quod in colligendis his opinionibus omne tempus vitæ infumendum esset.

(t) Huius disciplinæ varia fata & restauratores recensent illi, qui *historiam iuris naturæ* tradiderunt, ut B. THOMASIVS, LVDOVICI, BVDEVVS aliique, qui simul ingentem utilitatem restituti huius iuris ob oculos ponunt. Sicuti vero tam latum ambitum habet *ius naturæ*, ut per omnes iuris partes sese diffundat, ita haud ambigendum, quin etiam in *iure publico* insignem usum habeat, quem tradidi in *introductione in ius publ. vniuersalis*: usum in reliquis iuris partibus statim nota subsequente subiiciam.

itaque, qualis esset legitimus religionis respectus habitusque erga rempublicam (u)? quinam termini circumscri-

(u) Cum PVFENDORFFIVS animaduerneret, doctrinam iuris ecclesiastici adhuc infinitis erroribus esse oppletam, quod vnice ad fundamenta spuria, quæ ius canonicum tradit, esset compositum, vsum *iuris naturæ* in hoc studio in præcipuo eiusdem capite monstravit, & opusculum aureum *de habitu religionis ad vitam civilem* scripsit, in quo tum ex *recta ratione* tum etiam ex *sacris* puriora principia, quibus *status ecclesiæ*, & quæ iura ei competere possint, substituit, & ostendit, quot syrtibus sese exponant hi, qui vnice ex iure canonico, contra *Augustanæ confessionis* intentionem, rationes in hoc argumento subducunt. Palam est, iuxta ius canonicum *ecclesiam* esse *peculiarem rempublicam*, independentem a potestate civili, in qua iura imperii sacri vnice pontifici & episcopis propria, imperantibus vero secularibus prorsus negata sunt. Præterea in confesso est, episcopis talem iurisdictionem hoc iure adscribi, quam improbat Augustana confessio. Denique omnes conclusiones iuris canonici ad hæc fundamenta revocantur, quæ tamen in ecclesiis protestantium per Augustanam confessionem deleta & negata sunt. Hac de causa PVFENDORFFIVS in eo omnis fuit, vt ex *reclatatione* & *sacris* monstraret, quem statum *ecclesia* gerat, & quis sit habitus religionis intuitu reipublicæ? Recte docuit, 1) ecclesiam non esse societatem inæqualem, seu rempublicam, sed *æqualem*, & ita iura reipublicæ ei non competere: 2) destitui ecclesiam proprio imperio, iurisdictione & imperantibus: 3) personas in ecclesia constitui ex doctoribus & au-

scriberent legitimam imperantium potestatem? quodnam finium regundorum iudicium obtineret in iure principum & doctorum (x)? quibus armis retun-

ditoribus: 4) doctoribus docendi non imperandi munus demandatum esse: 5) ecclesias, quia sunt in republica, esse quoque sub inspectione generali imperantis: 6) inde iura circa sacra deriuanda esse &c. Hæc principia admodum respondent doctrinæ Augustanæ confessionis, & utinam Icti illo tempore, quo hæc publicata, æque fideles in his sequendis & excolendis fuissent, quia hoc facto lætior facies iuris sacri apparuisset.

(x) Contentiones *de concordia sacerdotii & imperii*, quarum historiam tradidit Dn. THOMASIVS speciali tractatu, euincunt, potissimum de hoc finium regundorum iudicio lites motas fuisse. Quia enim quotidie episcopi potestatem suam extendebant, & in exædificanda republica ecclesiastica solliciti erant, non poterant non summi imperii iura inuadere, se vero ei prorsus subtrahere. Si imperantes omne plane imperium, prout par erat, iis dene-gassent, illorumque officio, ad docendum vnice a Salvatore electo, limites debitos posuissent, in tot calamitates haud incidissent respublicæ, quibus immensa curiæ Romanæ autoritas illas afflixit. Sub tribus prioribus seculis multum *episcopali auctoritati* tribuendum erat, quod ecclesiæ a republica essent derelictæ, & sic proprio suo regimini relictæ. Vbi sub Christianis imperatoribus eius tutela fruebantur & præsidio, episcopi nolebant dimittere potestatem semel partam, & ab hoc tempore de finibus *imperii & sacer-*

retundi possent contradictiones atque protestationes eorum, qui in clero sunt (y)? cetera. His fulcris solidissimis præmuniti contulerunt se ad vetustorum monumentorum tam *ecclesiasticorum* quam *ciuilium*, maxime rei Germanicæ, euolutionem, quæ statum antiquum ecclesiæ & reipublicæ ob oculos singulorum ponunt, fata, artes callidas, quibus pontifices vsi sunt, imperantium propugnationem iurium suorum, ac denique tela impia, quibus tandem corpus rerum publicarum

dotii quæri cœpit, & per secula sequentia eo maius robur hæc contentiones acceperunt, quod quotidie episcoporum, imprimis vero pontificis imperium cresceret. His contentionibus quidem finem imposuit *art. XXVIII. Aug. conf.* quoad protestantes, sed iam aliquoties obseruaui, Ictos differentiam ibi satis accurate traditam inter *officium episcoporum spirituale*, & *principum imperium ciuile* non satis perpendisse, & in suos vsus transtulisse, donec tandem felicior lux iurisprudentiæ affulserit.

(y) Tela hæc suppeditauit PVFENDORFFIVS in compendio, quibus facile adhuc addi possunt, quæ deesse videntur.

rum confossum ac pene internecioni datum, enarrant, quorum repræsentatio eximium pondus ad iurium legitimorum corroborationem adfert (z).

Quam insignis vero ab hoc tempore strages, antiquorum Iurum facta! quanta metamorphosis in studio *iuris publici*.

(z) Origines & progressus rerum moralium infigne momentum in *veris rationibus* iurium euoluendis adferre eruditi vno ore fatentur. Iacuit per plurima tempora in tenebris ius Romanum, antequam *antiquitates Romanæ* in lucem productæ, & ad eius verum intellectum in subsidium vocatæ sunt; hoc vero tandem facto, veræ rationes quoque detectæ & infinitus errorum, ex falsis rationibus derivatorum, cumulus indicatus est. Eodem modo *ius ecclesiasticum* ad rectiora principia reuocatum, postquam subsidia historica ad eius illustrationem magna cura adhibita fuere, vt in *præfat. obseru.* ad P. de MARCA *de concord. sacerdot. & imp.* prolixè demonstraui. Iuris *publici & feudalis* facies hodie longe diuersa est ab antiqua horum iurium repræsentatione, postquam eorum origines ex antiquitatibus erutæ, & inde rationes genuinæ deductæ sunt, vt scripta publica docent. Promouit hanc reformationem doctrinarum iuris publicatio tot monumentorum, diplomatum, & numismatum, quæ in abdito antea latuerunt, vt maiores nostri, his subsidiis destituti, eum attingere scopum non potuerint, quem hodie faciliiori opera obtinere licet.

publici, imprimis in summorum impe-
rii statuum superioritate territoriali
enucleando facta! qua cura & sollici-
tudine hoc lumine quæuis alia eius stu-
dii capita a ICtis (a) illustrata sunt!
Dies

(a) Historica notitia quidem multum prodest, ad
iurium veras rationes pernoscendas, statumque publicum
intelligendum, ICtum tamen desiderat, qui antiquitates,
maxime Germaniæ nostræ, *iudicio politico & iuridico* exami-
nare, & in suos usus pertrahere queat. Si deest in historico
solidior iuris peritia, primario huius studii fructu carebit:
rursus si historiæ subsidia negligit ICtus, felices in iure pro-
gressus facere nequit. Qua ratione vero eiusmodi *notitia*
status publici *erudita* a ICto obtineri possit, optime tradi-
dit monstravitque Cancellarius huius Academiæ ill. Dn.
de LVDEWIG in *præfat. ad singular. iuris publici* nuper edita
§. 7. aitque: *principio facile intellexi, iuris publici Germanici ra-
tiones genuinas in tanta legum publicarum paucitate ac tenebris,
requirendas præcipue ex historia & rebus mediæ ævi. Hanc au-
tem in scriptoribus nostris esse admodum fallacem & mancā.
Quod horum plerique monachi, clerici, civilium rerum ignari
prorsus. Quamvis igitur formula Romanæ reipubl. æstimanda
& discenda ex illis, quæ nobis narrare solent Dionysius Halicar-
nassæus, Dio, Liuius, Sallustius, Tacitus aliique auctores historiæ
Augustæ: fallere tamen hoc ipsum in historicis Germanici impe-
rii. Qui, etsi fabulæ absint; tamen nobis produnt fere nihil, quam
clades, incendia, bella, causis nullis vel indicatis vel æstimatis re-
cto iudicio. Igitur iuris publici in Germania consulto opus esse,
cogitare de firmioribus historiæ præsidis. Atque hæc demum re-*

Dies hic integer non sufficeret, si barbariem antiquorum doctorum cum lætiori facie iuris publici prudentiæ conferre, & singulorum argumentorum reformationem enodare vellem (b).

Hæc

quirenda ex imperatorum, pontificum, principum codicillis & diplomatibus plenæ fidei. Hæc enim sunt documenta veritatis limpidissima: hæc iura publica produnt: hæc denique faciem reipubl. ita depingunt, vt forma eius facile inde æstimari queat, & ita *ius publicum diplomaticum*, cuius structuram illustris Autor promisit, ad hoc studium ingens affert emolumentum.

(b) Paulatim hæc *iuris publici* emendatio facta, cui Augustana confessio eo ipso occasionem dedit, quod proceres Germaniæ, *libertatem conscientie* propugnantes, simul induxerit, vt *libertatem* illam *eminentem*, qua vt *status* gaudent, plenius ex antiquitatibus & legitimis fontibus eruerent, & imprimis contra principia *iuris Romani*, statui publico Germaniæ haud conuenientia, imo & *iuris canonici*, iura statuum admodum diminuentis, defenderent. vid. Dn. GRIEBNER *de præiudicio princip. imper. ex abusu iur. iustin.* Euentus felicior tot motuum, ex *reformatione* ortorum, tandem iura statuum controuersa firmavit, & plenius per *instrumentum pacis* ita declaravit, vt *grauamina religionum* aliter non potuerint componi, nisi etiam simul *iuribus* statuum *publicis* noua accederet declaratio & determinatio. Ita vero illa optimum produxerunt effectum, & quæ antea afflixerant Germaniam, simul ei prodesse remque iuridicam in meliorem statum reducere debuerunt.

Hæc vero lumina noua *iur feudale*, quod iuris publici doctrina admodum alitur, itidem in integrum restituerunt, atque peregrini iuris iugum feruile, quo premebatur, a ceruicibus principum nostrorum deiecerunt (c). Verum vberior adhuc messis meritorum
Aug.

(c) Intelligo *iuris Longobardici* placita, quibus olim omnes causæ feudales regebantur, publicæ æque ac privatæ, quæ tamen feudis regalibus Germaniæ non æque conueniebant. Nouerant Icti, ex institutis *iuris Longobardici*, omnia feuda esse beneficia a domino profecta, & ita sub eius quasi nutu constituta. Quæ vasalli possidebant, dominorum ex *liberalitate* profecta esse recte dicebantur, quorum antea in plena proprietate fuerant. Hoc modo quoque ducatus, principatus, prouincias & dynastias Germaniæ repræsentarunt: horum dominium originarium soli Cæsari attribuerunt, & quicquid status in his possident, tali beneficio acceptum esse ferendum voluerunt, quale Longobardici vasalli se a dominis suis impetrasse profitebantur. Postquam vero occasione *grauaminum religionis* antiquitatum studium creuit, & Ictos induxit, vt origines rerum euoluerent, facile animaduenterunt, feuda regalia statuum Germanici a *Longobardicis* longe diuersa, nec cum illis comparanda, quæ *Carolingorum æuo* obtinere, vtpote quæ precaria, reuocabilia, & mera beneficia erant.

Aug. confess. in *iuris ecclesiastici prudentiam* superest, tam abundans fertilitate sua, tam sollicita in eradicando lolio & zizania, vt vel hoc vnicum beneficium ad extollendam magnitudinem meritorum huius confessionis sufficere posset. Quæ enim ius canonicum, quod salutem ecclesiæ vnice in conseruanda republica ecclesiastica & promouendo imperio sacro sub colore *religionis* collocat, deprauauerat, corruerat, errorum labe infece- rat, duce hac confessione ad rectiora principia reuocata, inuolucris pessimis liberata, & pristinae sanitati restituta sunt (d). In huius beneficii partem

(d) Longum esset ire per singula huius iuris capita, quæ in tribus voluminibus *iuris ecclesiastici* a me plena manu sunt exposita, & *tomo IV*, qui iam sub prelo sudat, reliqua, quæ defunt, explanabuntur. Summam huius causæ iam supra dedi, simulque exposui rationes, quæ impedimento fuerunt, quod hæc disciplina paulo serius a principiis *iuris canonici* spuris purgata fuerit.

tem etiam *ius priuatum* venit (e), iuris pontificii doctrina pariter infectum, quia pontificibus nihil prius nihilque antiquius fuit, quam quæuis iurium capita pedo suo subiicere (f), regnorumque iura domestica conculcare atque in exilium agere, quale quid in eliminando

(e) Cum etiam illa, quæ huc faciunt, in *iure ecclesiastico protestantium* prolixius tradita sunt, ea hic regustare nolo. Si vel doctrinam de *iureiurando* tantum speciminis loco adferimus, nemini dubium esse potest, ius priuatum hætenus laborasse sub *iuris canonici* erroribus, qui in hoc argumento magnopere sese produnt, vt ad *tit. X. de iurei.* obseruauit. Alia lubens prætereo.

(f) Inde non falluntur, qui *ius pontificium* hoc ipsum designant, quod vulgo *canonicum* dici solet. Hoc enim latius, quam *canonicum* vagatur, & quascunque causas, ecclesiasticas & seculares, publicas & priuatas, feudales & allodiales concernit, quas omnes pontifex ex usurpato imperio vniuersali ad suam legislatoriam potestatem traxit, vt solus legislator supremus videretur. Animaduvertebat imprimis, studium iuris Romani adeo sese extendere, vt eius autoritas in quæuis regna penetraret, & ita hac occasione sibi integrum esset, omnibus regnis leges præscribere, si ius Romanum controuersum authentica interpretatione illustraret, corrigeret, imo ei quædam adderet vel detraheret, prout e re sua esse videretur.

nando iure Germanico, quod Saxonicum audit, sed incassum, ausi sunt. Summatim hæc fuerunt tantum recensenda, quæ si particulatim & plena manu enucleare concessum fuisset, diuturnius temporis spatium desiderarent, quo nunc quidem destituor.

Retexo itaque orationem meam, propius accessurus ad id, cuius gratia hanc ascendi cathedram. Videlicet omnis in hoc sum, vt sacerdotium incorruptæ iustitiæ & a fecibus errorum, beneficio Aug. confess. purgatæ, quibusdam candidatis, quos inclytus Ictorum ordo post consueta examina approbavit, dignosque iudicavit, conferam, atque in solium illud collocem, quod ad repurgandam iurisprudentiam, eamque contra corruptores protegendam muniendamque erectum est. Hunc in finem, Auditores, conspe-

spectum vestrum subeunt præsentes
tres candidati nobilissimi, vt post cer-
tamina consueta coronentur, & præ-
mia digna hoc præsertim festiuo die fe-
rant, quæ laboribus eorum debentur.
Antequam vero ad decus hoc Acade-
micum, quod dignos tantum ornat, ad-
mitti queant, Statutis Facultatis nostræ
ita iubentibus, necesse est, vt vnus ex il-
lis instar omnium vires eruditionis &
industriæ amplissimo huic eruditorum
confessui probet. Age itaque, claris-
sime Candidate, NITSCHI, & occasio-
nem ab oblata Cæsari & imperio ante
duo secula confessione fidei Augustæ
vindelicorum captans, euolue atque
refolue illum iuris articulum:

*quatenus confessiones fidei vim iuris
legisque sortiri queant?*

id vero potissimum age, vt libertatem
conscientiæ intactam atque incolu-
mem

mem ferues, simul tamen iurium auto-
ritati nihil detrahi paliaris

* * *

Nihil est, quod in tua, clarissime
Candidate, expositione atque enoda-
tione desiderare queam, adeoque
quoscunque Auditores sententiæ tuæ
suffragatores fore confido. Hac de
causa ipsum caput rei iam aggredior,
& quod felix fortunatumque esse iu-
beat supremus omnium nostrorum
confiliorum moderator & arbiter ego
I. H. Böhmer iuris V. D. & ad hæc so-
lennia legitime peragenda virtute præ-
sentis muneris, quod gero, constitu-
tus promotor, autoritate pariter im-
periali ac regali

Te IOANNEM ANDREAM ELFELDVM,
Neo - Gatersleba Magdeburgi-
cum, iurium practicum,

Te IOANNEM NITSCHIVM, Hallensem,

F

Te

Te IOANNEM FRIDERICVM VETTERVM,
Osnabrugo Gueſtphalum,
vos omnes & ſingulos iuris vtriuſque
Licentiatoſ creo, renuncio, ſaluto, ſi-
mulque omnia iura & priuilegia Li-
centiatis iuris rite promotiſ in imperio
Romano-Germanico alias competen-
tia vobiſ confero.

Quoniam vero reſ veſtræ, clariffi-
mi Dn. Licentiati, non permittunt, vt
in hoc honoris gradu primo, qui ad al-
tiora aditum parat, ſubſiſtatiſ, ſed po-
tius poſtulant, vt ad ipſum ſummæ di-
gnitatiſ Academicæ apicem, hoc præ-
fertim die lætiſſimo, adhuc iubilæo
Aug. confeſſ. deſtinato, tendatiſ & ad-
ſpiretiſ, iniquuſ ICtorum ordo foret,
ſi præmiuſ huiuſ celebratiſſimi diei
vobiſ denegaret, nec ſatiſfaceret ve-
ſtræ exſpectationi. Vt vero meo rite
perfungi queam officio, neceſſe eſt, vt
& vos

& vos, quod vestri muneris, præstetis h. e. iurisiurandi religione vos obstrin-
gatis de incorrupta iustitia admini-
stranda, & commodis augustissimæ
domus subiectissima fide promouen-
dis.

Accede ergo, nobilissime Dn.
Schmidt, Facultatis nostræ Actuarie,
& verba iuramenti solennia clarissi-
mis Dn. Licentiatis prælege, vt, Te præ-
eunte, digitis sceptro admotis, fidem
iuratam legitime dare queant.

* * *

Ita vos Deus adiuuet, consultissi-
mi Dni Licentiati, faxitque, vt nihil
committatis, quod vestras mentes ab
intemerato iustitiæ tramite in deuia
flectere possit, sed eum potius cursum
teneatis, qui integerrima fide vobis in
hac palæstra propositus est. Ante
omnia veromemores estote corruptæ

humanæ naturæ, qua labi, falli, ac decipi facile illi possunt, qui secure admodum dormiunt, nec debitam diligentiam ad quæcunque fraudum firmata præcauenda adhibent. Denique solliciti estote, ne vos, ad magna surgentes, velut pestilento quodam fide re labes illa corruptæ iurisprudentiæ afflare possit, sed potius ad illa principia solidissima mentem vestram convertite, quæ beneficio Augustanæ confessionis, cuius etiam vos cultores estis, ab omni fermenti antiqui fece purgata sunt.

In hoc monito subsisto, & quod denuo bonum, fortunatum, felix & salutare ecclesiæ, reipublicæ atque omnibus & singulis Vobis fiet, ego I. H. Böhmer I. V. D. & ad hunc actum virtute muneris decanalis promotor constitutus

Te

Te Dn. Licent. IOANNEM ANDREAM
ELFELDVM, Neo-Gatersleba Mag-
deburgicum, iurium practicum,

Te Dn. Licent. IOANNEM NITSCHIVM,
Hallensem,

Te Dn. Licent. IOANNEM FRIDERICVM
VETTERVM, Osnabrugo-Guestpha-
lum,

vos omnes & singulos autoritate Cæ-
sarea & regia Doctores vtriusque iu-
ris renuncio, proclamo, & vt omnes
pro Doctores rite promotis vos ha-
beant, auctoritate prædicta consti-
tuo, iubeo, mando. Præterea vobis
confero omnia iura priuilegia & im-
munitates, quæ Doctores in impe-
rio Romano-Germanico concessa &
indulta sunt, vt de iure respondere, do-
cere, disputationes vestro præsidio
tueri, vestrumque auxilium imploran-

tibus auctoritate doctorali impertiri queatis.

Vt autem solenni inuestitura in *actualem possessionem* honorum collatorum vos constituam, euoco vos ex inferiori cathedra in superiorem, insignia doctoralia, quibus sacerdotium iustitiæ adumbratur, vobis collaturus.

Saluete, consultissimi Dni Doctores, quo omine primus vos compello. Sisto hic vos in conspectu omnium, & in hunc locum excelsiorem constituo, vt indicio fit, a fece hominum vos esse segregatos, & in solium, sanctissimæ iustitiæ dicatum, constitutos. Id ergo vobis vnice agendum, vt quia in cathedra iustitiæ sedetis, vt mystæ, vt antistites eius, vestro etiam exemplo reliquos, qui iurium scita euoluunt, ad idem trahatis propositum, & tam docendo quam disputando in veritatem
iuris

iuris eruendam vnice oculos mentes defigatis.

Posthæc vobis trado *librum*, & primo quidem *clausum*, vt præcaueatis, ne auctoritati & subsidio librorum nimium tribuatis, nec ab iis tantum pendeatis. Iudicio limato quæuis ponderanda, non cœco impetu interpretum tradita sequenda, id quod Vobis ante omnia commendo.

Eundem *librum* quoque vobis *apertum* exhibeo, eo consilio, vt non vnice vestro indulgeatis ingenio, sed in fatis causarum ambiguï alios quoque in consilium adhibeatis. Tam inexhaustus est iuris prudentiæ thesaurus, vt eorum subsidio carere nequeamus, quippe qui in infinitas lectores deducunt veritates, antea nobis absconditas, eosque præparant, vt in penitiorum legum sensum penetrare possint.

Pileum

Pileum posthæc vobis impono, quem rursus maiores ex inuestitura sacerdotali petierunt. Hunc mediæ ævi vsus *Birettum* appellavit, cuius impositione clerus cathedralium & collegiatarum ecclesiarum in dignitate ecclesiastica constitutus est. Non sine ratione hoc, quod vocant, *Birettum* communicatum est etiam artium liberalium magistris & doctoribus, quippe quo itidem dignitatis altioris participes redduntur, & hoc symbolo notabili in sacerdotio iustitiæ confirmantur.

Porro *annulum* vestris iungo digitis. Annulus aureus itidem ab antiquo fuit symbolum dignitatis episcopalis in investitura prælatorum vsitatissimum. Hoc annulo vos itidem iustitiæ, illibatæ virgini, despondeo, imo de eiusdem episcopatu inuestio. Requirit etiam iustitia singularem *ἐπισκοπὴν*, curam & sollici-

licitudinem, quæ vobis semper commendata esse debet.

Denique hæc omnia *osculo & amplexu consueto* obfigno. Ritus hic in inuestituris canonicorum ab antiquo vsitatus fuit, qua tessera cœteri canonici iura fraternitatis inuestito communicabant, ostendebantque, ipsum in communionem ministerii sacri & sacerdotii esse assumptum. Ego itidem hoc symbolo vos in communionem illius ministerii & sacerdotii, quod Themidi consecratum est, admitto, & sicuti hæc pacem, tranquillitatem & concordiam vnice intendit, ita vobis quoque hanc imponit legem, vt semper concordia, non litigandi vias tradatis.

Quod reliquum est, summum Numen supplex veneror, vt hos novos honores vobis auspicatos fortunatosque esse sinat, quo tanquam veri sacer-

dotes iustitiæ vestrum officium strenue & sincere impleatis, semper memores illius auspiciatissimi diei, quo ante duo secula lux nova veritatis divinæ per oblatam Augustanam confessionem orbi christiano oborta, & radiis eiusdem ipsa quoque iurisprudentia illuminata, pridie vero, ante seculum (g), per aduentum GVSTAVI ADOLPHI, assertoris vindicisque Augustanæ confessionis strenui, contra impetus hostium est propugnata, ut biduum hoc merito consecrandum sit æternitati.

Dixi.

(g) Constat, GVSTAVVM ADOLPHVM anno 1630 d. 24 Iun. ad Insulam Vsedom appulisse, & terram petentem procubuisse in genua, Deum implorantem, quo ausus secundare, & armis suis adesse velit. Sub his tandem *pax religiosa*, admodum hætenus labefactata, plenius restituta, & *æqualitas religionum*, admodum Germaniæ necessaria, corroborata est.

DISSERTATIO SECVLARIS
DE
**BENEFICIIS IVRIS
AVGVSTANAE
CONFSSIONIS.**

4

CONFESSIO
AVGVSTANAE
RENTIFICIIS 1715

CAP. I.

De beneficiis Augustanæ confessionis intuitu protestantium.

§. I.

Beneficii vocabulum in varios abit *significatus iuridicos*, a se inuicem admodum distantes, immo quandoque sibi contrarios. Nolo iam occupatus esse in enarrandis omnibus ac singulis acceptionibus, quas alii ante me in scriptis suis retulerunt ac examinarunt, quos inter refero B. THOMASIVM in *diss. de interpret. benef. princ. ab init.* Id tantummodo in præsentiarum obseruo, (I) ut plurimum *beneficium* in foris iuridicis denotare *ius aliquod singulare*, personæ vel ordini personarum contra *tenorem iuris communis* ex singulari legislatoris *gratia* indultum. Hoc sensu supponit *ius* seu *legem vniuersalem*, regulariter seu ad instar *regulæ* omnes omnino subditos obligantem, a qua qui ex subditis per *gratiam* extra ordinem eximuntur, *beneficio* affici dicuntur. Atque in hoc significato *privilegia* dicuntur *beneficia principalia*, ut in *l. 38. ex quib. caus. mai. l. ult. de adopt. l. 98. de acquir. vel omit. hered.* quod ex sola *gratia*, vel ob benemeritum vel aliunde contra *regulam* indulta. Neque enim, quibus hæc non indulta, a *iure communi* seu *ordinario* se eximere cum effectu & sine actus nullitate, nec iudices aliter, quam uti *ius commune* constituit, de horum causis iudicare possunt: quin potius, tanquam *ministri legum*, illas ad verba legum attemperare, ac ex iis decidere tenentur. Ita v. g. testamenta coram septem testibus de *iure communi* conficienda sunt præcise, adeo, ut qui hunc numerum neglexerit, regulariter nulliter testatus fuerit; ex *singulari* tamen *gratia* sustinetur per modum exceptionis.

Aequiuocatio beneficii,

Sumitur vel pro iure singulari ac gratuito.

ceptionis vltima voluntas *militum, piarum caussarum, parentumque*, si vel nullos vel pauciores adhibuerint testes. Porro *ius commune* cauet, vt debitor vsque ad vltimum obulum excutiat, fideiussorque ex sua intercessione obligetur firmiter; nihilosecius tamen sunt, quibus *beneficio competentiae* leges singulariter prospexerunt, aut quos a nexu fideiussionis exemerunt, vt firmiter non obligentur. Quicquid ergo his *extra ordinem* concessum, id *beneficii* instar agnosce-re, non vero pro *iure ordinario*, ad quod ante concessionem suo iure prouocare ipsis integrum erat, venditare possunt. E contrario qui *iure communi* viuunt, his gratia respectu *privilegiatorum* non competit, vtpote deteriori iure fru-entibus, non pinguiori, quod *beneficiis* proprium.

Vel pro effe-
ctu iuris fa-
vorabili.

§. II. Præterea (II) in iure per *beneficium* etiam intel-
liguntur in iure *fauor, prærogatiua*, seu *effectus iuris fauorabi-
les*, qui *utilitatem singularem* præstant his, quorum causa tale
ius vtut *commune* constitutum. Quocirca qui secundum
hanc acceptionem de *beneficiis iuris* loquitur, is ipsum *ius*
concessum *generale*, quod *admodum fauorabile* est, examinat
cum effectibus pinguioribus per *beneficium* indultis. Si-
mul tamen etiam perpendit iura aliorum, qui diuersis vel
deterioribus iuribus *ob singularem causam* fruuntur, eaque
inter se comparat, atque ex comparatione facta ostendit
statum feliciorem atque ius præcipuum, quo gaudent illi,
quibus *beneficium* in hoc sensu est concessum. Ita *imperiale*
beneficium dicitur in *l. 1. C. de stat. & imagin.* vbi imperator per
legem generalem permisit, vt benemerentibus statua collo-
cetur. Ita *fideles* præ infidelibus pluribus gaudent iuribus
diuersis ac fauorabilibus, quibus destituti sunt *infideles* &
sic *ius deterius* habent. Simili ratione *ciues Romani* præ pe-
regrinis infinitis prærogatiuis olim gaudebant, quæ res-
pectu horum iuris beneficia dici poterant, vtut inter *ciues* es-
sent *ius commune*. Denique omnes tres religiones *ius com-*

mune

mune & æquale in imperio habent, licet hoc ratione *religionum reprobatarum* beneficiis iuris accenseri queat. Quid? quod idem hic terminus *iuribus fauorabilibus* trium religionum, *lege publica* quoad *effectus civiles* adprobatarum, expresse tribuatur in *I. P. art. 7. §. 1.*

§. III. Hæc præmittenda fuerunt, vt æquiuocam *beneficii* acceptionem euitaremus, nec sensus sinister rubro dissertationis nostræ a maleuolis affingi posset. Enimvero parum rei nostræ consultum foret, si iura *Augustanæ confessionis* per modum *beneficiorum* seu *gratiæ* & sic in *significatu priori* nobis obtruderent catholici hoc sensu, vt ipsi tantum *iure communi* fruerentur, nos vero per modum *gratiæ* & *exceptionis* ad pacem religiosam admissi essemus. Equidem si iuxta principia *iuris canonici* rationes subducendæ essent, exercitium *Augustanæ confessionis* per *viam gratiæ* contra *ius commune* nobis indultum credendum esset, quod catholici *ius commune*, iuxta quod soli *iure ciuitatis ecclesiasticæ* frui possunt, pro se habeant, euangelici vero *pacem religiosam*, & inde dependentia iura per modum *meri beneficii* sibi adscribere queant. Ipsares docet, & articuli *confessionis Augustanæ*, si cum canonibus, sententiis canonistarum, & in genere traditis ecclesiæ Romanæ comparaueris, euincunt, ingens inter vtriusque religionis capita ob *principiorum* diuersitatem intercedere discrimen, ac confessionem nostram, ex principiis catholicorum, a *fide catholica*, quam Romana ecclesia sibi vnice tribuit, recedere. Inde prona videtur fluere conclusio, *tolerari* saltem religionis nostræ addictos, & iura independentia ex sola *gratia* nobis pacis publicæ gratia indulgeri. Est *ius canonicum* ex eorum principiis *ius commune*, quod regulariter omnes stringit; qui itaque secundum illud non viuit, eiusque dogmata atque principia non profitetur, ordinarie pro *ciue & membro ecclesiæ* haberi nequit, sed ad instar *peregrinorum*, quondam apud Romanos exclusorum,

In priori significatu Aug. confess. hic non sumitur.

forum, eius communionem cum effectibus inde dependentibus amittit. Quicquid ergo conuentionibus publicis consecuti Augustanæ confessioni addicti, id omne *gratie ac simplici tolerantie* ex mero pacis amore sibi vindicare posse videntur.

Verum in
posteriori.

§. IV. Sed res salua est. Gaudent catholici cum Augustanæ confessioni addictis *equali iure*, vt neuter neutri gratiam vel conuiuentiam obiicere valide possit, quæ potius supponeret *iur inaequale*, & iurium diuersitatem, quam tamen catholicis in totum propter *plenissimam paritatem*, legibus publicis fulcitam, negamus. Quæ in §. antecedenti proposui, principiis canonicis & clericalibus tantum propria sunt, ex quibus tamen decisio præsentis causæ non haurienda est. Leges & conuentiones publicæ hac in re sunt adeundæ, imprimis vero *pax religiosa & instrumentum pacis*, tanquam *leges fundamentales imperii*, ex quibus controuersia *religionum*, indeque dependentium *effectuum ciuiliu*, decisionem capiunt. Illæ vero in totum *utramque religionem* quoad *effectus iuris* exæquarunt, adeo vt, *quod vni iustum est, alteri quoque iustum esse debeat*, art. V. §. 1. quæ dispositio fere in singulis repetita, & ad negotia publica, priuata, iudicialia ac extraiudicialia inter catholicos & Augustanæ confessioni addictos adplicata. conf. cit. art. §. 35. ibi: *sed in his similibusque pari cum conciuibus iure habeantur equali iustitia protectioneque tuti*. item §. 12. 14. 25. 29. 34. cit. art. V. Hæc *equalis iustitia* atque *protectio* clarissime docet, confessionem nostram *equalem* cum *catholica* fauorem habere, vt quo sensu *beneficiis iurium* catholici fruuntur, eodem & nos quoque gloriari possimus. Nulla ergo hic adest *conuiuentia*, nulla *gratia*, nulla *dispensatio*, aut si ex iisdem iura nobis competentia mensuranda, merito quoque catholicos eadem plane ratione æstimabimus, quum quod vni iustum, alteri quoque iustum esse debeat. Esset hoc cauillari & in fraudem legum quid

EXCO-

excogitare, non bonum ciuem agere, quem decet non tantum *pacificum*, sed etiam verum legum cultorem & imitorem ingenuum esse. Sane si catholici *transactionem Passaviensem* cum *instrumento pacis* soli vt *legislatores* condidissent, facilius nobis iura gratiose indulta in memoriam reuocare possent; id vero ipsi nunquam professi sunt, nec vnquam salua veritate forsan profitebuntur, quia August. confessioni addicti catholicorum imperium in se ex causa *religionis* haud agnoscunt. Sunt constitutiones imperii nihil aliud, quam *pacta* inter vtriusque religionis consortes inita, quæ Augustanæ confessioni addicti æque ac illi inierunt, ac quid inter vtrosque *ius commune* audire debeat, communi consilio determinarunt. Vnde quoque in I. P. apprime constitutum, ne aduersus hoc principium *æqualitatis* scribendo, docendo aut disputando peccetur. Id docent verba *art. V. §. 50. I. P.* sequentia: *ne quisquam publice priuatimue concionando, docendo, disputando, scribendo, consulendo transactionem Passaviensem, pacem religiosam, vel hanc imprimis siue declarationem siue transactionem vsquam impugnet, dubiam faciat, aut assertiones contrarias inde deducere conetur.* Qui ergo hoc fecerit, merito pro præuaricatore ac conculcatore legum publicarum, nec non turbatore pacis publicæ habendus est, iis pœnis afficiendus, quas ex æquali protectione crimen fractæ pacis publicæ requirit. *art. XVII. §. 4.* Nonne enim mentem I. P. peruertunt, qui Augustanæ confessioni addictis, sub inuolucro *hæreseos*, gratiosam tolerantiam obtrudunt? Nonne ex mente I. P. grauissimis pœnis sunt afficiendi? Neque quenquam *tolerantiæ* vocabulum, quo instrumentum P. vtitur, turbare debet. Etenim *tolerantia* hæc non est *gratiosa*, sed *legalis, mutua*, lege fundamentaliter determinata, & sic *necessaria*, immo non tantum Aug. confessioni verum vtrique religioni tributa, eo sensu, vt *catholici* eodem iure protestantes, quo hi illos tolerare debeant,

H

beant, vt patet ex *inst. P. art. VII. §. 2. in fin. ibi: in sacro Romano imperio nulla alia recipiatur vel toleretur religio, &c.* Accedit denique, in ipso instrumento pacis prohiberi, ne iura & beneficia circa religionem ex iure canonico vel aliunde, sed potius ex ipsa pace *Osnabrugensi* vnice hauriantur. Satis aperta sunt in hanc rem verba *art. XVII. §. 2. 3. Contra hanc transactionem vllumue eius articulum aut clausulam nulla iura canonica vel ciuilia communia vel specialia conciliorum decreta, privilegia, indulta, edicta, commissiones, inhibitiones, mandata, decreta, rescripta, litis pendentie, quocunque tempore latae sententiae, &c. allegentur, audiantur, aut admittantur.* Vnde prona fuit conclusio, per hanc legem omnibus iuribus, praecipue *canonicis*, derogatum, & consequenter has respectu Augustanae confessionis pro *communibus* haberi non posse.

Præter tres
religionis
nulla benefi-
cium iuris
tribuit.

§. V. Atque ex his patescit, quo sensu demum Augustana confessio iis, qui eandem profitentur, beneficia tribuat, eodem nimirum, quo catholica, dogmata ecclesiae Romanae profitentibus, communionem iurium publicorum per leges publicas confert. In hoc enim tres illae religiones, Catholica, Lutherana, & Reformata conueniunt, vt *aequali favore* quoad *fruitionem iurium communium* aestimandae sint, adeo vt quod de vna in his legibus statutum, de reliquis, nisi diuersa & expressa in contrarium dispositio adfit, praedicari iure optimo possit. E contrario qui haerodoxa fidei dogmata profitentur, quales sunt Mennonistae, Arriani, Sociniani, alique in specie dicti infideles, *haeretici* & *peregrini* audiunt, iure communi non fruantes, nisi quatenus ipsis in territorio quodam per modum *gratiae ac dispensationis*, & sic contra *ius commune* in I. Pacis fundatum, tolerantia indulta, quae hunc peculiarem effectum habet, ut iuribus ciuilibus fiant quidem *secundum quid* participes, veruntamen non aliter, quam per modum singularis *beneficii*, non *iure suo vel proprio*, quomodo nominatae tres religiones iustissime sese tueri queunt.

§. VI.

§. VI. Transeo ad ipsos effectus fauorabiles *Augustanae confessionis*, quos antea sub denominatione *beneficii* designavi, potiora tantum pro temporis penuria examinaturus. Sicuti vero rubrum dissertationis *beneficia iuris Augustanae confessionis* complectitur, ita ante omnia praemittendum, eo nomine tum *Lutheranos*, tum *Reformatos* designari. Vtrique enim desciverunt a traditis ecclesiae Romanae, & puriorem doctrinam verbi diuini amplexi sunt, ac coniunctis viribus contra catholicorum ausus sese defenderunt, tanquam socii illius religionis, quam communi nomine *euangelicam* vocant. Vnde quoque in *art. V.* nunquam trium religionum, sed ubique *utriusque* religionis mentio iniicitur, certissimo argumento, utriusque huius religionis aeternas, quatenus *catholicis* opponuntur, pro vna persona haberi, & aequalem regulariter religionis ac inde dependentium iurium fauorem mereri; id quod etiam in causa est, ut vno communi nomine *euangelici*, *protestantes*, & *Aug. confess. addicti* nominentur, & Reformati specificè in instrumento pacis *art. 7. §. 1.* ad *August. confess. addictos* relati fuerint. Hanc unitatem & aequalitatem iurium vero tantum profitentur in ordine ad *catholicos*, consequenter quatenus cum Lutheranis litigarunt, & ab iis se separarunt, eatenus peculiariter iis prospectum est in *instr. pacis art. VII.* Age! itaque, expendamus paululum feliciores euentus atque pinguissimos effectus & concessionem iurium, perpetuos Reformationis christianae comites.

Aug. Conf.
quos comprehendat?

§. VII. Primum itaque atque principale beneficium, quod tanquam effectum reformationis & *Augustanae confessionis* singularem venerari debemus, constituit *pax religiosa*, palladium illud primum libertatis conscientiae, dogmatum fidei, & in genere religionis, quam protestantes profitentur. Ante eandem parum firma erant munimenta fidei huius euangelicae, ut inter spem & metum & sic admodum

Primum beneficium est
pax religiosa.

turbide viuerent, qui his sacris, relictâ doctrina Romana, sese addixerant. Nec hæc exigua pars sociorum August. confess. ab initio aduersus insignem multitudinem asseclarum papalium quid pro iure suo firmando tentare poterant. Non omnibus ac singulis data erat tanta tamque formidinis nescia animi fortitudo, vt tentarent quæuis, quibus in totum frui conscientiæ libertate possent, quin potius pleraque *precibus* impetrasse pro natura temporum turbidorum sufficiebat. Vnice LVTHERO inconcussa in Deum fiducia: nullus ei aduersus hostium insidias atque consilia horror. Non metuebat enim feralem sententiam, qua propter 106. theses Wittebergæ anno salutis redemptæ 1517. contra impias ac fordidas nundinationes Tezelianas propositas ac publice defensas tandem *edicto Wormatiensi* 1521. tanquam notorius ac peruicax hæreticus publicæ imperii præscriptioni subiiciebatur, cuius formulam recitat GOLDAST. *const. imp. tom. 2. fol. 143.* Aures non præbebat reuocationi ipsi seuerissime iniunctæ, sed constanter viam veritatis semel calcatam sequebatur, atque sequacibus calcar addebat, pro veritatis luce mascule concertandi. Voti sui compos etiam factus religionis causam eo adduxerat, vt comitiis Norimbergensibus ann. 1524. post multas concertationes decretum emanaret, quibus prima *pacis religiosæ* fundamenta iacta sunt. Cautum quippe, *vt in causis religionem concernentibus quilibet ita se gerere deberet, vt actionum rationem Deo & Cæsari reddere posset*, CONF. HORTLEDER *l. 1. tom. 1. c. 2.* Sed imperandi in conscientias cupido non potuit longo temporis spatio latere aut recondita esse, multo minus felices progressus euangelicæ veritatis patienter ferre: ideo de nouo in comitiis *Spirensibus*, anno XXIX. celebratis, plenissimus vigor *edicto Wormatiensi* restitutus, contra quos ausus tamen seueras *protestationes* publice interposuerant status quidam potentiores, luce euangelica illustrati,

strati, cuius negotii acta prolixius referuntur in *R. I. Spirens.* dicto anno, & apud GOLDAST. *tom. 3. fol. 494.* nec non SLEIDANVM *de stat. relig. lib. 6.* Quin quod tandem lis hæc eo deducta, vt anno sequenti Augustæ vindelicorum protestantes *confessionis* suæ doctrinam scripto publico comprehensam exhiberent Cæsari, sinistro licet successu, adeo vt illa non obstante Cæsar CAROLVS V. innouaret decretum Wormatiis quondam aduersus Aug. confess. addictos emanatum. Necessitas tamen incursuum hostilium postea anno XXXII. effecit, vt imperator in *conuentu Norimbergensi* ab hoc rigore paululum recederet, compositionemque dissidii ad tempus aliud differret, fremente licet pontifice cum vniuerso clero. vid. SECKENDORFF. *hist. Luther. lib. 3. §. 5. 9.* Successit postea ob fatalem belli Schmalcaldici exitum in comit. Aug. 1548. obtrusio *famosi decreti interimistici*, cuius effectus tamen, faustissimis auspiciis MAVRITI Saxonis per *transactionem Passauiensem* obsoleuit. Insecuta demum post multos motus, infaustissimas clades, dirasque vastationes, exoptatissimum negotium *pacis religiosæ*, anno 1555. confectum, quo imperio publico & ecclesiæ pax restituta, libera sentiendi facultas cum *exercitio religionis* indulta, omnes anteriores constitutiones huic aduersæ abolitæ ac reuocatæ, atque in refractarios pœna *fractæ pacis publicæ* statuta. Vel hæc brevis enarratio indicat, quam insigne in hac pace religionis latitet beneficium; quibus iniuriarum atque persecutionum procellis exposita fuerit fides euangelica ante eandem, quidque hoc beneficio profecerint protestantes non tantum antiquis temporibus, verum etiam his vsque diebus, quibus ob quotidianos atque novos motus ad hanc tanquam sacram anchoram confugere optimo iure licet. Est itaque hæc *pax religiosa* nihil aliud, quam publica inter imperatorem & ordines imperii legitimæque conuentio in comitiis Augustanis concepta de mutua tum catholicæ tum

protestantium religionis tolerantia effectibusque iuris inde dependentibus.

2) instrumen-
tum pacis.

§. VII. Quantacunque vero cura ac circumspeditione usi fuerint Aug. confess. addicti in enodandis atque confirmandis iuribus ac beneficiis suæ religionis tum in sacris tum profanis, non tamen propositum *pace religiosa* plene obtinere potuerunt. Neque enim odium religionis, alte radicatum, vno ictu in totum extinguere potuit, nec clericorum artibus & dominandi libidini congruebat, dissentientibus pacem incolumem seruare. Inde tot pacis circumventiones, fraudulentæ interpretationes, attentata, grauamina, atque dubia aduersus illam mota, vt noua medicina pro ressecandis motibus innumeris opus esset. Vel sola lis de habilitate possessionis bonorum ecclesiasticorum immediatorum, quam catholici statibus euangelicis ex *pace religiosa* negabant, de eo luculentum testimonium præbet. Dissidia hæc in tantum euagauerant, vt quia pleraque manu contra pacem religiosam gerebantur, lis in apertam flammam erumperet, quæ ferale illud bellum tricennale, varia vtrinque fortuna gestum, generauit. In hoc decantatum illud causæque euangelicorum vulneratæ admodum inimicum publicabatur *edictum Ferdinandeum*, de restituendis bonis ecclesiasticis, atque potestate, subditos ad religionem catholicam remediis coactiuis adigendi. Vltima manus vero tandem tot diuersis litigijs per *instrumentum pacis* addita, quo causæ protestantium in integrum restitutæ, controuersia circa religionem sopita, distinctius determinatæ, ac quid speciatim August. confess. addictis in iuribus tum sacris, tum profanis, publicis, priuatis, iudicialibus, competere debeat, ex assensu inter paciscentes conuentum, pleraque tamen ad *æqualitatem iurium* cum catholicis redacta sunt. Quo ipso licet per consequentiam etiam catholicorum commodum promotum, vt *capite sequ.* ostendam, primario

mario tamen ac principaliter Aug. confess. addictis *effectus benefici ac favorabiles* accreuerunt.

§. VIII. In his compositionibus ergo fundantur ^{3) Mutua to-} omnia beneficia August. confessionis, vel saltem per eas-
dem certum fundamentum acceperunt, vt velex *mutua to-*
lerantia religionis tum *catholicæ* tum *euangelicæ*, mirum in
modum in dubium vocata, hac lege primum fulcita, pa-
tet, in qua *tertium beneficium iuris* colloco. Non loquor de *to-*
lerantia, tanquam ex *pruilegio precario & gratioso*, verum de
mutua, necessaria, & ex legibus fundamentalibus *debita*, seu,
vt clarius loquar, de *libertate exercitii religionis*, prout antea
appellationem hanc iam explicaui. Est enim hæc *mutua*,
& tam *catholicæ*, quam Augustanæ confessioni *equalis*, non
vnilateralis, aut ex peculiari fauore huic posteriori tantum
indulta. Equidem ipsa gentium iura iubent, vt eam in-
ter se inuicem admittant homines singuli, ac integræ gen-
tes, quæ pacem iuri naturæ determinatam non lædunt, aut
iuri alterius quid detrahunt, quorsum *libertatem religionis &*
tolerantiam mutuam refero; sed hanc philosophiam non ad-
misit curia Romana, eique addictorum turba ob conce-
ptum de *hierarchia* atque *republica ecclesiastica*, qua non so-
lum *uniuersale imperium* in reges ac integras nationes, ve-
rum etiam in singulos, & quidem *priuatiue* affectarunt. c. 6.
de maior. & obedient. Id enim semper egerunt pontifices,
vt, quos a traditis ecclesiæ Romanæ recedere obseruarent,
ex plenitudine potestatis pro hæreticis, peregrinis, extor-
ribus ac indignis *communione ciuili ac ecclesiastica* declara-
rent, integra regna aduersus se inuicem concitarent, deni-
que vi, ferro, flammisque persequendos hæreticos doce-
rent. Ita vero omne pacis & tranquillitatis vinculum, quo
respublicæ inuicem cohærent, ruptum, ac dubiis tyranni-
cisque ausibus multoties conuulsum est, vnice sub *vicariatus*
Christi clypeo, his ausibus impiis tamen admodum concul-
cato.

per pontifi-
ces in du-
bium vocata.

cato. Nunquam enim CHRISTVM, cuius se successorem gloriatur præsul Romanus, tale absolutum politicum imperium affectasse, nunquam excidium temporale dissentientibus minatum fuisse legimus, munere diuini doctoris vnice vsum, adhibita mansuetudine & demonstratione legitima. Talis mitissimi doctoris erat, docere, suadere, dissentientes patienter tolerare, atque studere, vt quantum fieri potest argumentorum pondere conuincantur, quæ omnia cruentis persecutionibus in totum sunt contraria. His omnibus vero obex positus est per ipsam *pacem religiosam*, in qua hoc modo conuentum est inter cæsarem & ordines imperii *anno 1555. §. Und damit ic. ic. So sollen die Rätzserliche Majestät/ auch Churfürsten/ Fürsten und Stände des heiligen Reiches keinen Stand von wegen der Augspurgischen Confession und der selben Lehre/ Religion und Glaubens halber mit der That gewaltiger Weise überziehen/ beschädigen/ vergewaltigen/ oder in andre Wege wider seine conscienz, Wissen oder Willen von dieser Augspurgischen Confession Religion/ Glauben/ Kirchen-Gebräuchen/ Ordnungen und Ceremonien/ so sie aufgerichtet/ oder nachmals aufrichten möchten in ihren Fürstenthümern/ Landen und Herrschafften/ bringen/ sondern bey solcher Religion/ Glauben/ Kirchen-Gebräuchen/ Ordnungen und Ceremonien ruhig und friedlich bleiben lassen ic. ic.* Comprobauit hoc beneficium postea instrumentum pacis *art. V. §. 34. & 36. præcipue art. VII. §. 2. in f. ibi: in sacro Romano imperio nulla alia (sc. religio præterquam catholica ac euangelica) recipiatur ac toleretur.*

4) Libertas
conscientiæ.

§. IX. Et quid de *libertate conscientiæ*, necessario commite *tolerantiæ publicæ*, dicam? In hac insigne *beneficium iuris* positum esse, omnes fatentur, omni quidem religioni per se cohærente, sed tamen per contraria iuris canonici principia sublata & antea omnibus negata. Nam hac ipsa
via

via nobis panditur, media salutis vera quærendi, quod denegatum iis, quibus obtruditur per modum *legis*, quid credendum, quibusue mediis ad salutem æternam deueniendum sit. Intolerabile hoc fuit quondam cleri maioris iugum, quo ius legislatorie potestatis ad *intellectum* hominum vsque extenderet, & quos fidei articulos absolute pro veris ac genuinis agnoscere deberent subditi, *cum imperio* iniungeret. Dico: *cum imperio*, quo ipso remota fuit omnis libertas aliter sentiendi, licet alias de illa veritate non essent conuicti. Quid enim aliud est *dominatus & imperium in conscientiam*, quam modus, qui cogit homines propositis malis, ut aliter sentiant, credant, agantque, quam ratio & principia religionis illis dictitant, quo tetrius ac generi humano magis noxium nihil fingi potest. Ita enim societatem hominum regere, est singulis facultatem ratiocinandi adimere, atque in classem belluarum ratione carentium coniicere, & sic prærogatiuam insignem tollere, qua Deus ter optimus maximus bestiis excellentiores esse illos voluit. Apposite hanc in rem ratiocinatur AVTOR *med. ad I. P. art. V. §. 30. p. 425. cogere velle ad credendum id, quod ipsis aliter videtur, vel ad ritus ceremoniasque suscipiendas, quæ horrore ipsis atque execrationi sunt, utcumque ex errore fuerit, res est non magis a ratione quam ipsa humanitate aliena.* vid BARBEYRAC *Discours sur la conscience.* Et tamen historiae narrant, fulminibus papalibus pariter ac manu vique aperta Cæsarum, dogma illud noxium quondam fuisse defensum, in grauem perniciem maiorum nostrorum. Quemadmodum vero abusus grauiiores & euidentiores non possunt diutissimum habere tractum, ita quoque non demirandum, has hostium vires tandem fractas fuisse. Ipsa euangelii veritas, quo euidentior erat, eo minus poterat eius restitutionem impedire, & quia in ea *fundamentum reformationis* situm, conatus hostium conuellere. Enim vero non multo post quam LVTHERVS singulari

I
lari

lari Dei prouidentia abusus doctrinae Romanae eiurare, & religionis causam in melius reformare incepit, de hoc pmo eridos in conuentibus publicis agi coeptum. Iam in comitiis anno 1526. celebratis Saxones Hassiaeque legati solliciti fuerunt in *libertate* hac *conscientiae* defendenda contra renouatam edicti Wormatiensis executionem, vt docet SECKENDORFF. in *histor. Luther. L. 2. §. 15. addit. 1. lit. c.* Successere comitia Norimbergensia & Spirensia, quibus magnos inter motus praesulis Romani paululum respirarunt consilia Romana, conculcata tandem tum *transactione Passauiensi*, tum *pace religiosa*, cuius dispositionem circa hanc materiam iam §. *anteced.* dedi. Plenissimum robur demum huic *libertati* acquisitum per instrumentum pacis Westphalicum, cuius declaratio in hac quoque materia eo magis necessaria fuit, quo grauiores erant fraudes, libertatem hanc iam constitutam iterum restinguentes. Testantur ea de re querelae frequentes, contortae interpretationes *pacis religiosae*, & cumulus controuersiarum post hanc motarum, quas collegit LEHMANN in *act. pact. religios. tom. 1. l. 2. & 3.* quaeque occasionem dederunt, vt aperto Marte fatali illo bello tricennali de super concertaretur, tandemque *instrumento pacis* omnes lites in causis religionis circa *conscientiam* plenius deciderentur, vt pluribus docui in *dissertat. praelim. ad tom. II. iur. eccl. §. 37.*

a) postquam cessauit decisio in causis fidei.

§. X. Id autem restaurata *libertas conscientiae* quoad Aug. Conf. effecit, vt 1) clero maiori & papae decisio circa *causam fidei*, haetenus vsurpata, in dubium vocaretur, atque vnio religionis *amicabili compositione* vnice subiiceretur, a qua nec laici excludendi essent, vt docent acta apud LEHMANN *lib. 1. c. 25.* Quo ipso aulae Romanae quidem ingens vulnus inflictum, papam pro arbitrio scripturam interpretari posse docenti, (vid. MAIMB. *lib. 1. Lutheranism. sect. 14.*) Augustanae confessioni tamen econtra insigne commodum accreuit, vt instar manumissae ancillae a iugo clericali eandem

dem concipere queamus. His 2) coniuncta est *libertas religionem mutandi* non solum *statibus imperii*, verum etiam *subditis* libere & pro cuiusque conscientia indulta. Ecclesiastici tamen ex tribus religionibus ad probatis sine *dispendio beneficii*, quod ita ipso iure amittunt, mutationem suscipere nequeunt, *I. P. art. V. §. 15.* quod constituit decantatum illud *reservatum ecclesiasticum*, cui protestantes quidem propter læsam eo ipso quodammodo *conscientiæ libertatem* omnibus viribus, sed sine effectu, sese opposuerunt, hoc saltem solaminis causa post multas altercationes obtento, ut æqualiter tam *catholicis*, quam *euangelicis* in casu mutationis beneficii amissio immineret, ceu pluribus fata eiusdem recensuit OBRECHT in *speciali dissertatione*. In eo melioris conditionis sunt *status imperii seculares*, qui absque vlllo dispendio ad aliam religionem transire queunt. Subditorum eandem esse causam antea dixi, adeo ut ne minimum quidem incommodum patiantur in iis locis, ubi in *anno decretorio* utraque tum *catholica* tum *euangelica* religio viguit, vel alterutrius publicum exercitium a domino territorii ibidem ex postfacto introductum per *§. 3. cit. V. art.* Vbi vero mutatae religionis exercitium tam *publicum* quam *priuatum* ignoratur, ibi mutatio quidem non impeditur, sed libertati mutantis relinquitur, in eo tamen deterioris sunt conditionis, *ut tantum domi devotioni suæ ex conscientiæ libertate vacare possint*; *I. P. art. cit. §. 34. 36.* quo ipso prohibiti censentur actus, qui sine interueniente sacerdote fieri nequeunt, nec non conuentus plurium familiarum, qui in publicum religionis exercitium degenerant, ut docet AVTOR *medit. ad cit. l. §. 13.* Ceteroquin iuribus iustitiæque administratione cum reliquis ciuibus æquali gaudent, & quamdiu emigratio ipsis a domino territorii non iniuncta, *patienter* tolerandi sunt sine pœna, iniuria, aut quouis alio graui incommodo. Quia vero omnis mutatio *libertatem conscientiæ* pro fundamento habet; inde

b) libertas religionem mutandi concessa.

c) coactio re-
probata.

3) virtute huius omnis *coactio* prohiberi debuit, alterum siue *directo* siue *per indirectum* ad hanc vel illam religionem ducendi. I. P. art. V. §. 1. in f. §. 8. 27. Per *coactionem* autem non intelligo solam *viam facti* atque *externam violentiam* in oculos occurrentem, verum quamvis illicitam atque *importunam persuasionem* & inductionem, tunc imprimis & aduersus eos exercitam, quando & quibus resistendi potestas vel ob ætatem, vel ob alias circumstantias non integra fuit. Vim itaque I. P. inferunt eiusque mentem circumueniunt, qui saltim *crassam rudemque vim* inde sophistica interpretatione extorquent, omnia vero media adprobant, quibus & *moralis coactio* continetur. Perinde enim est, vtrum quis *directe* an *indirecte* ad religionem cogatur, quia vtroque casu ratio prohibitionis, in conscientia libertate posita, eliditur. Vt taceam, ipsum instrumentum pacis art. 5. §. 30. expresse cauere, *ne quis a superioribus ad suam religionem trahi possit*, id vero tum artibus clandestinis, tum apertis fieri potest. Expressiora adhuc sunt verba *pacis religioſe*, omnem dubitationem hac in re eximentia, quibus cautum, es soll kein Stand den andern/ noch desselben Unterthanen zu seiner Religion dringen oder abpractisiren. Nihil aliud his vltimis verbis designatur, quam quod *coactione morali* Dd. exprimere solent. Paulo post §. 27. de nouo huic sententia institerunt pacificatores, prouidendo, daß die Bürger und Einwohner derer Reichs-Städte geistlichen und weltlichen Standes friedlich und ruhig bey und neben einander wohnen/ und kein Theil des andern Religion/ Kirchen-Gebräuche und Ceremonien abzuthun / oder ihn davon zu bringen sich unterstehen solle. Non autem per hanc *coactionem moralem* intelligo *doctrinam publicam*, qua pondere ac grauitate rationum a docentibus propositarum conuincitur quis, vt religionem hactenus professam deserat, aliamque amplectatur. Hac quouis modo permessa est, dum-

dummodo de iis auditoribus quæstio sit, qui *libertatem & facultatem dissentendi* habent. Alia rei est facies, quando eiusmodi subiecta, quibus *iudicium discretium* adhuc deest, ita perpetua alterius, graui autoritate pollentis, detentione, custodia, & quotidiana doctrinæ informatione constringuntur, & a propriæ religionis cognitione abstrahuntur, vt non possint non diuersam religionem profiteri, illam vero deferere, ad quam in tenerrima iuuentute a parentibus destinati ac educati sunt, quod recentissimo exemplo liberorum impuberum, nobilis immediati, Dn. de ERTHAL, Augustanæ confessioni, dum viueret, addicti illustrari potest, de quo adhuc lis coram commissione cæsarea pendet. Et tamen hoc factum a catholico agnato sub larua solius *doctrinæ liberæ* & omni iure permissæ defenditur, prout scripta hanc in rem publice typis expressa Icti cuiusdam Herbipolensis docent, contra quæ quid regefferit consulta facultas iuridica huius loci, aliquot vicibus datis consiliis, ex publice impressis consiliis intelligi poterit. Sunt eiusmodi attentata clandestinæ artes, in fraudem legum excogitatæ, vel saltem ad arcana hierarchiæ ecclesiasticæ consilia referenda, secundum quæ *in fauorem fidem* quæuis permissa dicuntur, vtpote cuius causa omnem fauorem superat, c. 5. 8. 10. de heret. in 6. & omnes leges limitare creditur, si vera sunt, quæ tradit 10. a ROYAS in singular. de fide h. c. vt sub inuolucro boni operis iustificari quæuis possint, licet sint contra leges, conuentiones, pactaque publica, modo *fidei promouende* inserviant, quod tamen sinceriores merito reprobant.

§. XI. Inter hæc *iuris beneficia* porro non vltimum locum obtinet §) illa Augustanæ confessioni tributa autoritas, §) æqualitas iurium. qua parem efficaciam cum *catholica* quoad *effectus civiles* accepit, iuriumque æqualitatem nacta est, quæ fundatur in regula supra iam tacta, quod *uni iustum est, alteri quoque iustum*

tam publico-
rum,
in pace pu-
blica,

stum esse debet. Verfatur, inquam, hæc æqualitas circa iura utrique religioni competentia. Iura autem sunt vel *publica* vel *priuata*: illa statum, negotiaque publica pro obiecto habent; hæc priuatam singulorum vtilitatem concernunt. In his omnibus tanta æqualitas est introducta, vt catholicorum causa non melior, nec Augustanæ confessionis deterior facta, sed omnia ad vnā eandemque mensuram reducta, quo ipso Augustanæ confessioni, quondam suppressæ, insignis & *publica autoritas* accessit. Id ut eo euidentius in oculos incurrat, ipsa iurium capita ex *pace religiosa* & *instrumento pacis* euoluenda erunt. Et quidem quod *iura publica* concernit, imprimis huc refero communionem *pacis publicæ*, quæ non tantum libertatem, verum etiam omnimodam *securitatem* religionis, & mutuam fiduciam, armis, vastationibus inuasionibusque contrariam, complectitur. Loquuntur antiqua tempora de variis cladibus intestinis, persecutionibus & disruptionibus vinculi, quod naturalis ratio inter homines constituit, vnice odio religionis adscribendis, atque in tantum incrementa capientibus, vt religio eiusque exercitium non tantum nunquam in securo posita esset loco, verum etiam ex odio vatiniano singulis noua mala imminerent, ceu ex farragine grauaminum religionis totius Germaniæ clarissime patescit. His quietis publicæ causa obicem posuit, tum *pax religiosa*, vt ex iis patet, quæ §. VIII. supra in fine adducta, tum plenius *instrumentum pacis Westphaliæ*. Dispositum nimirum in eius *art. V. §. 25.* de trium probatarum religionum fociis, vt ab omni persecutione iuris & facti perpetuo tuti sint; nec non secundum §. 29. *ciues pacifice & comiter inter se habitent*, tandem §. 41. *pax semper permanente & exclusa omni violentia & hostilitate.* Imprimis vero necesse fuit, vt huius pacis publicæ firmamentum accederet possessioni bonorum ecclesiasticorum quoad Augustanæ confessionis addictos, vnde *art. V. §.*

V. §. 14. conuentum, vt tam catholici, quam August. confess. addicti illa bona, quorum 1624. possessores fuere, iure æquali impofterum possidere deberent, cuius dispositionis causam facile assequi poterit, qui modo perpenderit, iura statuum *citato loco vnice ex possessione, vsu, & obseruantia* anni decretorii æstimari. Porro episcopi euangelici æque cum catholicis iura status ac dignitatis ecclesiasticæ habent: illustribus personis accensentur: titulo *Dei gratia* superbiunt: votum & sessionem in comitiis in separato scamno exercent, per *art. V. §. 22. conf. LINCK. de iur. episc. c. 4. n. 98.* vt taceam, exercitium religionis inter vtramque religionem fere per totum instrumentum pacis æqualiter ad terminum *diei 1. Ian. 1624.* restrictum esse. Iurium priuatorum non minor est æqualitas. Enim vero post instrumentum pacis deleta est criminosa obiectio, qua vsi sunt catholici, quasi protestantes sint iurium atque bonorum ecclesiasticorum incapaces. vid. LEHMANN. *in act. pac. rel. lib. 3. cap. 37. p. 489.* Vnde *art. XIV.* prouisum, vt tam catholici, quam Augustanæ confessionis addicti bona secure impofterum possidere debeant, quæ in anno decretorio possederunt. Præterea *æqualis iustitia* atque *protectio* promittitur August. confess. addictis in §. 35. nullo discrimine habito, vtrum in iudicio an extra iudicium querelas iustas, pacique aduersas, mouerint. §. 14. Imprimis vero huius iurium æqualitatis documentum reperitur in absterfione notæ *hereseos*, existimationeque, qua plene cum catholicis exæquati protestantes sunt per *art. V. I. pacis §. 35.* In vulgus notum est, odium erga August. confess. addictos in tantum excreuisse, vt *hereticis* eos adscribendos ex præconcepta opinione crederent. Sicuti vero *hereticorum* abiectissima & miserrima est conditio, ita non mirandum, si etiam protestantes his annumerauerint, quibus nullus status competeret, nulli honores, dignitatesque essent conferendi, quique excludi debe-

in iuribus status ac dignitatis.

quam priuatorum.

veluti in

æquali iustitia.

absterfione hereseos.

deberent ab exercitio opificum & omni consortio honestiori. Omnia hæc ad oculum patent ex ipsa declaratione *I. pacis art. V. §. 35.* in fauorem Augustanæ confessionis facta, cuius verba sunt; *vt tam catholici, quam Augustanæ confessionis subditi nullibi ob religionem despicatui habeantur, nec a mercatorum, opificum aut tribuum communione, hereditatibus, legatis, hospitalibus, leprosoriiis aliisque iuribus aut commerciis multo minus publicis cæmeteriis honoreue sepulturæ arceantur.* Eodem modo honor & fama in casu *mutatæ religionis* vel catholice vel euangelicæ illibata sunt seruata *§. 15. art. V.* certissimo argumento, publico contemptui expositos reuera fuisse, qui religionem mutarent, quod graue præiudicium per Dei gratiam Augustanæ confessionis addicti publica conuentione sustulerunt. Vnde protestantes admitti debent ad aduocaturam, hæreticis alias in iure canon. per *cap. 13. X. de hæret. negatam*, & in aliis honoribus cum ciuibus pari fauore fruuntur, quanquam nihilominus quandoque catholici in honoribus conferendis, admittendisque patronis caussarum euangelicis sint rigidiores, quem in finem hi aduersus illos *iure retorsionis* uti solent. vid. B. STRYK. *ad Lauterb. tit. de postul. p. 121.* Vnice ergo *hæreseos labe* in foro externo ad illas religiones restringenda, quæ a catholica & euangelica confessione recesserunt, vt omnium iurium ciuiliū effectibus, quia in instrumento pacis non comprehensi sunt, priuentur, nisi *speciali gratia* per tolerantiam reliquis ciuibus exequati fuerint. De hæresi in *sensu theologico*, studio abstinui, quia illa *effectus ciuiles* non producit, sed ad cathedras doctorum pertinet.

6) suspensio
iurisdictionis
episcopalis.

§. XII. Superest, ut beneficiis hætenus explicatis aliud adhuc addam, quod principes statusque euangelicos æque ac priuatos concernit. Intelligo iurisdictionem episcoporum ecclesiasticam legemque diocesanam suspensam, & in genere ius circa sacra post reformationem principibus

cipibus imperii in subditos suos assertum & restitutum. vid.
P. relig. §. Und damit ꝛ. in verbis, Kirchen-Gebräuchen /
 Ordnungen und Ceremonien / so sie aufgerichtet / oder
 nochmals aufrichten möchten. Postquam enim ex *art. 28.*
Augustanæ confessionis, cæsari anno 1530. exhibitæ, liquet,
 potestati episcoporum præter ius prædicandi, sacramenta
 administrandi remittendique peccata, vno verbo, actus
 ministeriales exercendi, nihil iuris iuxta scripturam S. tri-
 bui, merito omnia imperii iura potestati ciuili attributa
 sunt. Vnde principes August. confess. in conuentibus pu-
 blicis semper id egerunt, vt iura inique potestati ciuili
 erepta sibi assererent, quod etiam factum tum *transactione*
Passauiensi anno 1552. tum *pace religiosa 1555. §.* Damit auch ꝛ.
 in quibus iurisdictio ecclesiastica episcoporum contra Au-
 gust. confess. consortes & sacra suspensa est. Plenior
 tamen huius iuris assertionem principes *ex instrumento pacis*
Westph. sibi vindicant, quod iurisdictionem ecclesiasticam
 iusque diœcesanum episcoporum, quoad status August.
 confess. addictos eorumque subditos, suspendit & dominis
 territorii iure postliminii addixit in *art. V. §. 48.* his verbis: *ius*
diœcesanum & tota iurisdiction ecclesiastica cum omnibus suis specie-
bus contra August. confess. electores, principes, status compre-
hensa libera imperii nobilitate eorumque subditos, tam inter ca-
tholicos, quam August. confess. addictos, quam inter ipsos solos
august. confess. status, vsque ad compositionem christianam dissidii
religionis suspensa esto, & intra terminos territorii cuiusque ius
diœcesanum & iurisdiction ecclesiastica se contineat. Compre-
 henduntur autem sub *lege diœcesana* omnia cetera iura sum-
 ma in sacra, quæ ad *iurisdictionem stricte acceptam* referri ne-
 queunt, ut hac ipsa principibus pinguißimum & perfectis-
 simum ius in sacra territorii sui accreuerit, a quo ius refor-
 mandi corrigendique abusus, vfitandi, leges ecclesiasticas
 ferendi, confirmandi ministros ecclesiasticos, cura scho-
 larum

larum & in genere directio societatum decisioque causarum ecclesiasticarum pendet. Imo quod maximum est, circa iurisdictionem ecclesiasticam ea prerogativa gaudent, quod illam *independentem* exercent, nullo admissio recurfu ad cæsarem eiusque summa imperii tribunalia, qui alias in causis secularibus permissus est. Vid. *Staats-Canzeley tom. XIII. p. 507.* Enimvero sicuti summa tantum rerum capita referre constitui, ita, quæ de hoc *beneficio iuris* dicenda supersunt, alibi exposita iam & illustrata sunt.

CAP. II.

De commodis Augustanæ confessionis intuitu catholicorum.

§. I.

Connexio.

Sicuti *cap. præcedente* observavi, per *beneficia iuris* hoc loco designari commoda & utilitates, quibus conditio alicuius, etiam quoad *effectus iuris*, melior & liberior redditur; ita pariter hoc capite id præstandum, ut ostendatur, Augustanam confessionem etiam catholicis profuisse, & inuitis atque reluctantibus attulisse varia beneficia iuris seu commoda.

Paradoxon videtur beneficia iuris catholicis ex August. confessione tribuere, ob iacturam quæ inde in ecclesiam catholicam redundavit.

§. II. Enim vero audio mox attonitos atque murmurantes plerosque, maxime a sacris Augustanæ confessionis alienos, me monstra narrare, atque somnia proferre: palam esse atque conclamatum, Augustanam confessionem imperium pontificis atque episcoporum labefactasse atque iura eorum admodum diminuisse: August. confess. addictos se subduxisse sacro eorum regimini, propriasque res suas habere cepisse: turbatam *confessione Augustana* pacem publicam, multo sanguine demum redemptam: templa, aras, monasteria, sodalitia pia aliaque catholicis adempta, & partim secularibus usibus applicata, partim destructa, ut testantur querelæ PETRI PECKII in præfat. de

edif

ædific. & repar. eccles. dissidium religionis imprimis hac confessione introductum, ex hoc vero animorum vniuersale diuortium, quod intestina odia introduxit, & quæ sunt aliæ calamitates, quæ Augustanæ confessioni vulgo attribui solent. Denique inuitis atque reclamantibus beneficia & commoda non tribui notissimum est, adeoque concipi vix poterit, qua ratione Augustana confessio catholicis prodesse possit, quæ *lapis offensionis* potius dicenda videtur.

§. III. Ita quidem rationes subducere solent, qui causam Augustanæ confessionis duntaxat *superficiarie* & ex ^{Cuius contrarium ostenditur.} præconceptis opinionibus intuentur atque examinant, nec euentus eius secundos, quos Dei prouidentia in omnem rem christianam ei dedit, accurato ponderant iudicio. Monstra sane non sunt nec portenta, quæ referre intendo, sed vera iuris commoda, quibus res Germanorum in vniuersum gaudet. Obstacula ipsa, §. *præcedente* exhibita, parum roboris habent, nec me a sententia mea dimouent, sed partim per errorem, & contra rei veritatem Augustanæ confessioni attribuuntur, partim *ἀτοπον* nullum habent. Et primo quidem quod etiam inuitis & reclamantibus beneficium tribui possit, adeo expeditum & exploratum est, ^{quum etiam inuito beneficium concedi possit.} vt nihil dubitationis habeat. Qui succurrit perire volenti, beneficium inuito tribuit, vitam ei conseruando. Asserit VLPIANVS in l. 6. de appell. etiam appellationem cuiusuis permissam esse pro eo, qui ad mortem ducitur. Quid ergo, ait, si resistat, qui damnatus est, aduersus prouocationem? nec velit admitti eius appellationem, perire festinans? adhuc putem differendum supplicium. Apprime SENECA lib. V. de beneficiis cap. 19. in fin. Non est dubium, quin beneficium sit etiam inuito prodesse. Pariter lib. V. cap. 20. Beneficium vocas, quo ille offenditur, quo torqueretur? multa beneficia tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & vrere vt sanes,

& vinculis coercere. Non est spectandum, an doleat quis beneficio accepto: sed an gaudere debeat. Non est malus nummus quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit & accipit, si modo id prodest, si is qui dabit ut prodesset, dedit. Nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiet. Pari ergo ratione non est spectandum, an doleant catholici plerique beneficio per Augustanam confessionem accepto, sed an gaudere debeant; nam & consortes huius confessionis, ut antiquitates memorant, id dederunt, ut prodesset, licet & hoc beneficium tristem frontem & asperam habuerit. Consulendum est etiam nolentibus, quando quid sit bonum, nesciunt, ut ait LACTANTIUS lib. 5. instit. cap. 21. vel etiam scire recusant. Cæterum quæ detrimenta in rem catholicorum per Augustanam confessionem data fuisse traduntur, aut talia non sunt, aut non culpa Augustanæ confessionis, quæ nil nisi pacem spiravit, secuta; sed vni- ce persecutionibus illorum adscribenda, qui veritatem diuinam opprimere studuerunt, illisque hostili restiterunt animo, qui, rem christianam a præsentis interitu vindicare pietate inflammati, omnes intenderunt nervos. Fatemur, per Augustanam confessionem imperium pontificis & episcoporum sacrum fractum & debilitatum fuisse; ast iactura nulla in eo apparet, quo excessus & abusus tolluntur: quod suum cuique tribuit: quod iniuste possidenti aufert id, quod alieni iuris est, & vulgatum id applicat: peccatum non remittitur, nisi restituatur ablatum. Pontifices & episcopi sunt pastores ecclesiæ, ad docendum & sacra tractanda missi atque vocati, non ad imperandum, cum nec CHRISTI regnum de hoc mundo fuerit, adeoque omnis potestas episcopalis, qualisqualis sit, spiritualis dicenda, ut Augustana confessio art. 28. perspicue & optime docet, atque antiquitates ecclesiasticæ testimoniis infinitis confirmant. Adferam testimonium CLAVDII FEVRII in instit.

iuris

& incommo-
 da quæ Aug.
 conf. affi-
 guntur sint
 supposititia,

per eam sal-
 tem abusus
 correcti.

iuris ecclesiar. Part. 1. cap. 3. §. 3. Episcopus est persona, ait, quam Deus elegit, vt alios sanctos reddat deducatque ad vitam eternam. Eius igitur est, prædicando, docendo, baptizando facere christianos; factos verbo Dei & sacramentis pascere; ad preces fundendas inducere; pro iis publice & priuatim orare; pro iis & cum iis offerre sacrificium, iudicium exercere in peccatores, eosque vel Deo reconciliare, vel e gremio ecclesiæ eiicere; tueri unionem ecclesiæ; diuisiones cohibere: morum sanctitatem instillare; peccata extirpare, pauperibus de necessariis vitæ subsidiis prospicere; afflictis solatia adhibere. Id curæ fuit Apostolis & primis episcopis, ab iis ordinatis: hoc egerunt patres ecclesiæ, innumerique illi episcopi, quorum nomina nostris Martyrologiis sunt consecrata. Hæc idea non est in cerebro nata, veluti sunt idea perfecti oratoris aut sapientis, quem Stoici finxerunt; sed viua expressio imaginum, quas magno numero puriora ecclesiæ secula exhibent, quarumue exemplis nec nostra tempora destituuntur.

§. IV. Equidem Augustanæ confessioni addicti pacis causa, imprimis suafore MELANCHTHONE, iurisdictionem episcopis concedere maluerunt, quam de sacro regno contendere, vtpote qui tantum *veritates diuinas* propugnabant, parum solliciti de externa gubernatione. Quia tamen facile intelligebant, imperium illud sacrum papale & episcopale imprimis *dominatum in conscientias* intendere, adeoque, illo saluo, liberum euangelii cursum impediri, atque nihil aliud ab eo, quam perpetuum bellum expectandum esse, merito principiis Augustanæ confessionis verbo Dei conformibus institerunt, atque *imperium externum* legitimo veroque suo domino restituerunt. Atque hæc clades, si iactura dicenda, clericis quidem nocuit, iniquis aliorum iurium inuasoribus, sed rei christianæ per Germaniam in multis profuit, etiam intuitu catholicorum, vt paulo post dicendum. Non negamus dissidium religionis inde ortum, ex hoc vero varias calamitates pu-

Quod ex
principiis
Aug. confes-
sionis de-
monstratur.

blicas esse secutas; enim vero sicuti veritas odium parit, & per contradictionem vt plurimum generatur, ita veritati innoxia imputari nequit, quod odium contradicentium vnice producit atque gignit. Longe alienissima est Augustana confessio ab his persecutionibus dominantis cleri: tolerantiam & mansuetudinem contra dissentientes exercendam inculcat; nouit tamen, Deo magis obediendum esse, quam hominibus: nec aliter a veritatibus certis recedendum, quam si contrarium ex verbo diuino fuerit demonstratum. Id vrserunt, id aperte professi sunt maiores nostri in ipsa oblatione Augustanæ confessionis, seque paratos esse dixerunt ad reuocandum, si non *vi & imperio*, sed *ex verbo diuino* conuincerentur; id quod tamen clerus catholicus adeo recusauit, vt magis per fulmina externa & brachium seculare causam suam agere, quam assensu scripturæ sacræ munire maluerit. Si quædam ergo publica mala inde orta, malitiæ resistentium & veritatem oppugnantium, non Augustanæ confessioni ea attribuenda. Et sicuti huic addictis per summam iniuriam pacem religiosam denegandam esse censuerant huius confessionis inimici; ita non mirandum est, si pro obtinenda pace, & sui conseruatione sese vniuerint, & rem tandem eo deduxerint, vt iniustis oppressionibus & persecutionibus obex poneretur, & *pax religiosa* restitueretur, qua factum, vt iuxta confessionem suam agere & rem diuinam facere illis integrum fuerit.

Agitur hic de
beneficiis
non clerico-
rum sed lai-
corum.

§. V. Denique etiam illud hoc loco, vbi de *commodis Augustanæ confessionis* intuitu catholicorum agendi locus est, obseruandum, non primario me acturum de commodis *cleri*, sed *laicorum*, quo nomine reges, principes, status, proceresque imperii seculares & eorum subditi veniunt. Id facile largior, multa detracta esse *clero dominanti*, quæ ante reformationem impune peragebant, non sine grauissima po-
puli

puli strage & perniciē, vt vel venditiones indulgentiarum, aliæque exactiones docent, quas curia Romana monachi-que exercebant. Enim vero ex hac iactura abusuū, quos perditī mores produxerant, non æstimandi effectus *Augustanæ confessionis*, sed ex veris principiis, quæ ab infinitis oneribus liberarunt laicos, illisque libertatem conscientiæ quodammodo & per indirectum restituerunt, quæ ante eam fere in totum oblitterata & adeo conculcata erat, vt oblata occasione sese ab hoc intolerabili iugo liberare, quam sub eo vltēius gemere maluerint myriades hominum. Immo qui antiquis ritibus inhæserunt, id tamen *Augustanæ confessionis* beneficio nacti sunt, vt ecclesia, quæ ante reformationem *nouerca seuissima* fuerat, iam facta videatur *mater indulgentissima*. Si ergo *salus ecclesiæ*, h. e. populi ecclesiastici, suprema lex est, si inde beneficia ecclesiæ data æstimanda, non difficile demonstratu erit, per *Augustanam confessionem* insignia beneficia tributa esse rei ecclesiasticæ catholicorum.

§. VI. Id vero rectius intelligi nequit, quam ex collatione status ecclesiæ ante Augustanæ confessionis tempora, cum statu illorum temporum, quæ post illam secuta sunt. Diuturna & longa iam est iniuria, quam imperatores, reges & principes passi erant a sede Romana, plenius relata a IACOBO FRIDERICO GEORGII in *tract. de grauaminibus aduers. sedem Romanam totumque ecclesiasticum ordinem lib. I. c. 2.* vbi enarrat speciatim grauamina contra ecclesiam sub HENRICO IV. V. FRIDERICO I. II. LVDOVICO Bauaro, SIGISMVND, FRIDERICO III. & MAXIMILIANO I. Sub SIGISMVND hunc in finem concilium Constantiense habitum, vt ecclesia in *capite & membris* emendaretur, atque deformata reformaretur. Compilauerant anno 1414. Cæsar & ordines imperii *auisamenta Constantiensia*, in quibus abusus curiæ Romanæ & clericorum notati, exhibita a prælaudato autore p. 195. & concilio oblata. Actum de reformatione in hoc concilio,

Quæ non nisi ex statu ecclesiæ ante & post reformationem diuerso cognosci possunt.

olim imperatores atque principes a clero maiori admodum premebantur.

&

& spes eius facta, quam tamen artes curiæ Romanæ fefellerunt, ut acta eius concilii docent. Eundem finem habuerunt *auisamenta Basileensia* sub FRIDERICO III, exhibita a MVLLERO *im Reichs-Tags-theatro* sub FRIDERICO V. P. I. p. 52. *seqq.* sub quo plura alia grauamina, distinctis temporibus compilata, sine vlla tamen emendatione relicta, ut GEORGII *cit. l. c. 6.* ostendit, & vsque ad tempora reformationis filum historiæ reformationis ducit. Ipso eo anno, quo LVTHERVS Tezelio, nundinatori indulgentiarum turpissimo, bellum indixerat, finis imponebatur concilio Lateranensi V, murmurantibus tamen pluribus concilii membris, potioraque, quæ emendatione indigere videbantur, superesse dicentibus, quibus monitis præualebant curiæ Romanæ asseclæ, ut fatetur CONTINVATOR FLEVRII *in histor. ecclesiast. tom. XXV. ad ann. 1517. p. 439.* simulque refert, vltima sessione secundum nonnullorum traditionem lectum fuisse elegantem discursum PICI MIRANDVLAE, qui *in fine eius operum* exhibetur. Hoc ipso mores plerorumque prælatorum atro carbone notat, docetque, eos, qui lumina mundi ad illustrandum populum sua doctrina & pietate esse debebant, omni carere religione, pudore, modestia: iustitiam in rapinam, pietatem in superstitionem, virtutem in vitia degenerasse: curam ecclesiæ inordinatis ministris, ouile Christi lupis rapacibus mandari, & turpissimum commercium ex quibuscunque rebus sacris fieri &c. Si verum est, hæc monita in vltima sessione lecta fuisse, palam est, his ipsis indigitatum, reformationem horum defectuum adhuc superesse. Id ipsum quoque ægerima conditio ecclesiæ eius temporis docet, depicta a SECKENDORFFIO *in histor. Luther. statim ab initio* pl. reuerendo Dn. CYPRIANO *in histor. August. confess. c. 2.* Dn. SALIG. *in histor. August. confession. aliisque.* Tandem lætiora reformationis, quam huc vsque declinauerat curia Romana, tempora

pora affulgebant, efficiebantque, vt respirare inciperent Christiani, tot malis & oneribus intolerabilibus pressi. Vniuersi imperii ordines oblata occasione utebantur, & anno 1523. centum grauamina aduersus sedem Romanam ac totum ecclesiasticum ordinem oratori pontificio in comitiis, Noribergæ habitis, exhibebant, relata a SCHILT-RO *de libert. eccles. German.* & GEORGH *cit. tr. p. 365.* quamuis in his abolendis parum sollicita fuerit curia Romana, vni- ce in necem & extirpationem doctrinæ purioris LVTHERI occupata. Id vero aliter sese præstare non posse credebat, quam si brachio seculari contra eos, qui LVTHERI doctri- nam susceperant, vteretur, eosque grauibus calumniis per suos emissarios oneraret.

§. VII. Cum vero cæsar animaduerneret, nec ful-
 mina papalia nec edictum Wormatiense sedandis contentioni-
 bus ortis profuisse, ad mitiora consilia animum appulit,
 & comitia Augustana anno 1530. indixit, in quibus de re re-
 ligionis controuersæ agendum esse constituerat iusserat-
 que, vt sententiæ controuersæ in medium producerentur,
 id quod etiam factum est per exhibitam prælectamque *Aug-
 ustanam confessionem.* Hæc quamuis crabrones admodum
 irritauerat, pluresque nouos motus excitauerat, incon-
 cussa tamen stetit, & sub infinitis persecutionibus integri-
 tatem suam retinuit, tandemque *pacem religiosam* produxit,
 vt capite antec. monitum. Notari vero inter eius capita
 meretur *articulus 28.*, abusus *episcopalis imperii* magnopere
 castigans, & veros eius limites reducens. Obseruat se-
 dulo hic articulus discrimen inter *imperium ciuile & potesta-
 tem episcoporum*, ab imperio liberam, quod tota *spiritualis*
 sit, additque: *Die weil nun die Gewalt der Kirchen oder
 Bischöffen ewige Güter giebt / und allein durch das Pres-
 digt*

Quem abu-
 sum Aug.
 confessio in
 dubium vo-
 cauit.

diß=Am̃t geübt und getrieben wird / so hindert sie die
 Pollicey und das weltliche Regiment nichts überall / denn
 das weltliche Regiment gehet mit viel andern Sachen um /
 denn das Evangelium / welche Gewalt schüßt nicht die
 Seelen / sondern Leib und Guth wider äußerliche Gewalt
 mit dem Schwerdt und leiblichen Pœn. Darum soll man
 die zwey Regiment / das geistliche und weltliche, nicht
 mit einander mengen. Denn der geistliche Gewalt hat
 seinen Befehlig / das Evangelium zu predigen / und die
 Sacrament zu reichen / soll auch nicht in ein fremd Am̃t
 fallen / soll nicht Könige setzen und entsetzen / soll weltliche
 Geseze der Obrigkeit nicht aufheben oder zerrütten / soll
 weltlicher Gewalt nicht Gesez machen und stellen von welt-
 lichen Händeln / wie denn auch Christus selbst gesagt hat:
 Mein Reich ist nicht von dieser Welt. Item, wer hat
 mich zum Richter zwischen euch gesetzt? und St. Pau-
 lus zum Philipp. am 3. unsre Bürgerschaft ist im Him-
 mel. Und im 2. zum Cor. 10. die Waffen unser Ritter-
 schafft sind nicht fleischlich / sondern mächtig vor Gott /
 zu verstöhren die Anschläge / und alle Höhe / die sich er-
 hebet wider die Erkenntnis Gottes. *Pauca duntaxat
 retuli ex articulo paulo prolixiori, quo episcopale imperium
 ad suos limites reducitur.* Quamuis vero hæc thesis non
 poterat non stomachum cleri imperiosi mouere, qui hæc
 principia concoquere non poterat, præter spem tamen
 & expectationem plura commoda peperit, ipsis etiam ca-
 tholicis profutura.

Inde primum
 beneficium,
 quo ambitio
 & regimen
 papale & epi-

§. VIII. Etenim hic articulus scriptores plures exci-
 citauit induxitque, vt *potestatem legitimam papalem & epi-
 scopalem* sub examen reuocarent. Hoc studium Theolo-
 gis & Ictis commune fuit, & hos imprimis eo deduxit, vt
 in

in *iuris publici* doctrinam, hactenus neglectam, paulo ac-
 curatius inquirerent, & quantum fieri poterat, saniora
 fundamenta collocarent, ab initio quidem admodum ru-
 dia, pedetentim vero expolita magis & emendata. Pri-
 mum itaque Augustanæ confessionis *commodum vniuersale*
 est, quod hoc sub certamine de sententia *art. XXVIII.*
 admodum fracta fuerit immensa sedis Romanæ ambitio,
 vt post hæc tempora maiestatem imperatorum & regum
 comiter conseruauerit, & a principiis Hildebrandinis, vn-
 de tot calamitates enatae, abstinuerit. Si quandoque rur-
 sus erumpere tentauit, (id quod sub IOSEPHO imperato-
 re CLEMENTIS XI. audacia minabatur,) vana tamen sine
 viribus ira fuit, ad hæc tantum apta, vt ostenderet, in-
 anes esse curiæ Romanæ conatus. Non metuunt amplius
 hodie imperatores regesque fulmina Vaticani, arma illa
 pestifera, quibus regna & principatus destructa & euerfa
 sunt. Portugalliae regis exemplum recentissimum auto-
 ritatem regiam consolidauit, monstrauique, curiæ Ro-
 manæ hodierno tempore deesse vires, quibus antiqua sua
 principia contra reges, quos immorigeros esse credit, in
 praxin & vsum reducat. Saniora iuris publici dogmata,
 quæ *Augustana confessio* peperit, viam ad minimum regibus
 & imperatoribus catholicis monstraui, quibus autoritas
 regia muniri queat contra iniustas curiæ Romanæ vexa-
 tiones. Imperatorum, principum, regumque potestas
 in ipsos episcopos his temporibus hinc inde quoque resu-
 scitata, vt nihil contra iussa eorum audere temere audeant,
 ceu rursus exempla prælatorum regni Portugalliae testan-
 tur, iussu regis prohibitorum, ne cum curia Romana
 communicarent. Denique quam graue pondus hodie
 imperatoris regumque autoritas in ipso *conclau* habeat, vel
 præsens sedes vacans Romana loquitur, quæ tam insignis
 est,

est, ut quotidie relationes gestorum huius temporis enarrent, modo hunc modo illum candidatum a cæsare, rege Galliae, vel Hispaniae a papatu arceri per *exclusivam*, quam vocant, contra quam cardinales electionem peragere non audent, iuste metuentes, ne inuito cæsare, aliisque regibus electus papa deferatur, eique obedientia denegetur. Enimvero nunquam imperantes integritatem suæ autoritatis reuocare potuissent, nisi reformatione fractus dominatus papalis, & Augustanae confessionis doctrina effectum fuisset, ut mitiora atque saniora dogmata de potestate regum, principumque etiam sequerentur catholici Icti, inter quos Galli primo loco nominandi sunt.

Alterum:
quod iura statuum imperii
vigori suo
legitimo restituta fuerint.

§. IX. Alterum vero commodum, quod speciatim Germaniam concernit, *in iuribus statuum imperii*, vigori suo legitimo restitutis, colloco. Postquam enim occasione *art. XXVIII.* disputatum est de iure *Cæsaris & principum* circa religionem, sacra, aliaque iuris publici capita insignia, imprimis vero *de iure reformandi*, infinitæ quæstiones enatæ sunt, quæ ingenia celebriora excitarunt, sollicita cura id agentia, ut quæ sint Cæsaris, Cæsari, quæ vero statuum, statibus tribuerentur. Sub his præliis eruditorum magis magisque excoli cœpit *superioritatis territorialis* ambitus, vigor, indoles, Ictis protestantibus ea libertate gaudentibus, ut de rebus sacris & profanis sententias suas maiori fiducia tradere queant, quod catholicis variis ex causis non licuit. Illis ergo vnice accepto ferendum, quod *iuris publici doctrina* ex purioribus fontibus eruta, historia Germaniæ ex tot novis proditis monumentis illustrata, *iuris naturæ* doctrina exculta, & *politices* quoque fundamenta rectius posita fuerint. His effectum est, ut in instrumento pacis *superioritatis territorialis* vigor agnitus,

tus, confirmatus, & speciatim in *art. V. §. 30. 48. art. VIII. §. 1. 2.* & alibi passim specialius declaratus fuerit. Hoc vero commodum vniuersale est, statibus quibuscunque proficuum, quod imprimis produnt momentosa verba *cit. art. VIII. §. 1.* *Omnes & singuli electores principes & status imperii Romani in antiquis suis iuribus, prerogatiuis, libertate, priuilegiis, libero iuris territorialis, tam in ecclesiasticis, quam politicis, exercitio, ditionibus, regalibus, horumque omnium possessione, vigore huius transactionis ita stabiliti firmatique sunt, vt a nullo vnquam sub quocunque pretextu de facto turbari possint vel debeant.*

§. X. Tertium commodum, quod Augustana confessio peperit, ipsa iurium ecclesiasticorum primaria capita concernit, quod disputatio super illius articulis plures inflammauerit, vt *historiam ecclesiasticam* consulerent, sedulo percontarentur, ipsosque eius fontes commendarent. Pari fere conatu a catholicis & Augustanae confessionis addictis, licet diuerso forsan studio, ea occasione infinita noua antiquitatum monumenta ex tenebris in lucem protracta, quibus studium iuris ecclesiastici a catholicis scriptoribus etiam emendatum est, vt vel *ESPENII ius ecclesiasticum* erudite conscriptum, *THOMASSINI tr. de nov. & vet. eccles. disciplin.* *FLEVRII institutiones iuris ecclesiast.* *DVPINII tr. de discipl. ecclesiast.* aliorumque labores testantur, vt hodie non amplius necesse sit, incertis interpretum autoritatibus & opinionibus pascere lectores & auditores, cum veritatum momenta ex legitimis his monumentis haberi queant.

Tertium: quod penitus inquire-re ceperint in fundamenta iurium ecclesiasticorum.

§. XI. Addendum quoque his etiam hoc commodum, quod catholicis ex Augustana confessione per indi-

Quartum: quod libertate consci-

entia occa-
sione eius-
dem gaudere
cœperint.

indirectum obuenit, vt laici imprimis libertate maiori quam antea, in rebus sacris vtantur, mutandi religionem facultate gaudeant, nec ex commercio cum Aug. confess. addictis vllum incommodum sentiant. Etenim postquam Augustana confessio pacem religiosam generavit, tolerantiam inculcauit, & docuit, religionem cognesciam, sed iure diuino liberam esse, *per indirectum* catholici ad maiorem libertatem in causa religionis deducti sunt, in qua non leue *beneficium* collocandum est. Et quamuis forsan pauciores id agnoscant, res ipsa tamen ita comparata est, vt merito in summo pretio hanc libertatem, quæ inæstimabilis, habere debeant. Sed desino ex pluribus aliis effectibus depingere *commoda Augustanae confessionis*, quæ beneficio diuini Numinis deuota mente tribuimus, & merito hoc tempore recolimus, quo eius *sacra secularia* peragenda sunt, in quibus, quæ hic desunt, supplebuntur.

Böhmer, Justus Henning,

Iusti Henningii Böhmeri ... Oratio secularis de meritis Augustanae
Confessionis in rem iuridicam in solenni promotione doctorali d. XXVI. Iun.
MDCCXXX recitata Accessit ob materiae affinitatem dissertatio inauguralis
de beneficiis iuris Augustanae confessionis d. XXIII. Iun. MDCCXXX in

Hala Magdeburgica 1730

4 Diss. 2491#Beibd.3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10838405-9

VD18 14859262-001